

АДРАС / АДРАСБОФИ. Адрас матои дастибофи тораш абрешиму пудаш аз ресмони пахтагин. Алобуло ва баъзан якранг мешавад. Асосан, адрас матои мунаққаш аст, ки онро подшоҳӣ мегӯянд. Адрасро аз абрешими дуруштранг мебофтанд. Пуди адрас аз 3 ресмони борики сафед ё рангин иборат буд. Андозаи бари адрас се хел аст: *одмиёна* – 40 см, *сербар* – 70 см, *камбар*, *якбара* – 26 см. Адрас дар ноҳияҳои алоҳида фақат бо нақшу нигор фарқ дошт, вале усули бофтани он як хел буд.

Аз адрас курта, ҷомаҳои мардона ва занона, кӯрпаю кӯрпачаҳо медӯзанд.

АДРАС / АДРАСБОФИ. Адрас ткань, сотканная вручную, состоит из шелковых и хлопковых нитей. По цвету пестрая или иногда одноцветная.

Преимущественно адрас очень красочно оформленная ткань, ее называют царской. Эта ткань использует твердые сорта шелковых нитей. При ткачестве одновременно ткнут тремя нитями. Ширина готовой ткани бывает трех видов: *одмиёна* – 40 см, *сербар* – 70 см, *камбар* или *якбара* – 26 см. Адрас везде ткется одинаково, различие сотканной ткани в различных местностях Таджикистана отличается только по узору. Из ткани адрас изготавливаются платья женские, мужские и женские джома (см. *чома*), курпа и курпачи (см. курпа; курпача).

ADRAS / ADRASBOFI is a handy-woven cloth that consists of silk and cotton threads. It is many-colored, and sometimes it is one-colored. Predominately, *adras* is the cloth decorated very colorfully and it is called 'royal'. This cloth requires solid sorts of silk threads. It is woven with three threads concurrently. The width of ready cloth has three kinds: *odmiyona* – 40 sm., *serbar* – 70 sm., and *kambar* or *yakbara* – 26 sm. *Adras* is woven equally everywhere, the woven cloths are only remarkable for ornament in different places of Tajikistan. Women's dresses, women's and men's *joma*, *kurpa*, and *kurpacha* are made from *adras*.

АЛОЧА / АЛОЧАБОФИ – матои ресмонӣ ва нимабрешимӣ. Анвои алоча бо унвони *зебак*, *фарангӣ*, *абрешимӣ* маълуманд. Алочаи тору пудаш аз ресмони *қойдорӣ* – *зебак*, аз ресмони европой бошад – *фарангӣ* ва аз абрешиму ресмон – *абрешимӣ* номида мешуд. Инчунин, навъҳои *сурхалоча*, *сиёҳалоча* маълуманд. *Алоча* матоест рахдори рангоранг, дорои нақшу нигори мураккаб ва реза мебошад. Нақши *алоча* аз рахҳои ҳаррангаи кабуд, сабз, сиёҳ, сурх, зард таркиб меёбад. Нақшҳо *миттӣ*, *мушку заъфар*, *байрақ* ном доранд. Аз *алоча* чомаҳои занонаю мардона медӯзанд.

А. дар маконҳои гуногун ба таври хархела номгузори мешавад, масалан, дар Кулоб – *алочаи жандагии кӯлобӣ* (Кулоб), дар Нурато – *алочаи ресмони нуратой* ва ғайра.

Алочабоф – он, ки алочабофӣ пешаи ӯст.

Алочабофӣ – касб ва ҷои кори алочабоф.

АЛОЧА / АЛОЧАБОФИ – полушелковая и полухлопковая ткань. Разновидности алоча известны под названиями *зебак*, *фарангӣ*, *абрешимӣ*. А. из местной хлопковой нити называется – *зебак*, из европейских нитей – *фарангӣ* и из шелковых и хлопковых нитей – *абрешимӣ*. Также известны разновидности *сурхалоча*, *сиёҳалоча*. А. это разноцветная полосатая ткань, имеет сложные и кусковые узоры. Узоры алочи бывают синими, голубыми, зелеными, черными, красными, желтыми. Узоры имеют собственные названия, такие как *миттӣ*, *мушку заъфар*, *байрақ*. Из А. шьют женские и мужские чапаны – чома.

А. в различных местностях называется по-разному, и это название добавляется к слову *алоча*, например, *алочаи жандагии кӯлобӣ* (Кулоб), *алочаи ресмони нуратой* (Нурато) и т.д.

Алочабоф – это человек, занимающийся ремеслом изготовления алоча.

Алочабофи – это ремесло, профессия.

ALOCHA / ALOCHABOFI is a semi-silk and semi-cotton cloth. The varieties of *alocha* are known under the following

names: *zebak*, *farangi*, and *abreshimi*. *Alocha* made from local cotton threads is called *zebak*; from European threads – *farangi*; and from silk and cotton threads – *abreshimi*. Such varieties as *surkhalocha* and *siyohalocha* are known too. *Alocha* is a many-colored striped cloth that has complicated and lump ornaments. The ornaments of *alocha* are light-blue, blue, green, black, red, and yellow. Ornaments have their own names: *mitti*, *mushku za'far*, and *bairak*. Women's and men's *chapans* – *jomas* – are sewn from *alocha*.

In certain places, *alocha* is called differently and a name is added onto the word *alocha*, for example: *alochai zhandagii kulobi* (Kulob), *alochai resmoni nurato* (Nurato) etc.

Alochabof is a person, who is engaged in the craft producing *alocha*.

Alochabofi is a craft, profession.

АНГУШТАРИН / АНГУШТАРИНСОЗӢ / ЧАЛАСОЗӢ. Ангуштарин яке аз он намудҳои ҷавохирот аст, ки ҳам зану ҳам мард истифода мебаранд. Ҳунари ангуштарин-созӣ / чаласозӣ қисми ҳунари заргарӣ буда, таърихи рушди бисёрасра дорад. Барои занҳо истифодаи ангуштарин ҳатмӣ маҳсуб мешуд, чунки «бидуни ангуштарин дасти зан номаҳрам аст» ва барои омода намудани ғизо имконпазир нест.

Хусусан, истифодаи ангуштарини *раҷабӣ* ҳатмӣ маҳсуб меёфт. Онро заргар дар моҳи Раҷаб аз нукраи тоза бидуни ягон санг / чашмак месохт. Бойҳо чунин ангуштаринро аз тилло низ месозанд. Ангуштарини раҷабиро бештар одамони куҳансол истифода мебаранд, зеро ки ин ягона ҷавохироте буд, ки гирифтани он аз дасти шахси ғавтида зарур набуд.

Ангуштаринҳои занонаи гуногуншакл бо истифодаи чашмак / сангак ва бе истифодаи онро якҷоя бо дастмона бо занҷирак пайваста низ истифода мебаранд.

АНГУШТАРИН / АНГУШТАРИНСОЗИ / ЧАЛАСОЗИ – перстень, был одним из немногих ювелирных изделий, которые носили и мужчины. Ремесло ангуштаринсози / ча-

ласози имеет многовековую историю развития. Для женщин носить ангуштарин было обязательным, так как без колец ее рука считалась ритуально нечистой и она не могла заниматься приготовлением пищи. Обязательным считалось носить кольцо *раджаби* без вставки (то есть без глазка, без камня), изготовленный мастером в месяц Раджаб из серебра (лишь люди богатые позволяли себе из золота). Такие кольца чаще носили пожилые люди, ибо такой перстень был единственным, который согласно обычаю разрешалось не снимать с пальцев покойного. Женские кольца различной формы с применением вставки и без камней можно было сочетать с браслетом, соединяя их с помощью цепочки или нескольких цепочек.

ANGUSHTARIN / ANGUSHTARINSOZI / CHALASOZI is a finger ring. It was one of few jewelry that were also worn by men. The craft *angushtarinsози* / *chaliasози* has a many centuries old developing history. To wear *angushtarin* was obligatory for woman because without finger rings her hand was considered as a ritual devil and she could not be engaged in food cooking. To wear the finger ring *rajabi* without an insert (i.e. without an eyelet, without a stone), produced by master in Rajab month from silver (only rich men could afford to wear it made from gold), was considered as obligatory. Such rings were worn by old men because such finger ring was only one that, according to custom, was permitted not to be taken off the fingers of dead. Women's rings of different forms both with an insert and without stones could be combined with bracelet, linking them with chains.

АНДОВА – ҳунари қадимаи тоҷикон, технологияи тайёр кардани лойи махсус барои рупӯши девор ва боми биноҳо. Тарзи омодагии лой чунин аст: аз хоку об лой тайёр карда онро хеле бо пой омехта мекунанд, баъд ба он хас ё каҳ хамроҳ мекунанд. Сум зании лойи андова захмати бисерро талаб мекунад. Зарур аст, ки лой якхела шавад. Баъд ин лойро каме ором нигоҳ медоранд, масалан, ним рӯз. Танҳо баъди он лой барои андовакуни тайёр аст.

АНДОВА – вид ремесла, уходящего корнями в глубокую древность, технология приготовления глины и покрытие готовой кирпичной стены, крыши этой глиной. Способ приготовления: изготавливается из глины, в которую наливают воду и доводят до определенной консистенции, затем добавляют солому. Эту глину смешивают ногами и долго. Обязательно, чтобы глина получилась однородной. Потом эта глина отстаивается немного, например, пол дня. И только затем она готова к использованию.

ANDOVA is a kind of the craft originated in a deep antiquity, the technology of producing clay and covering a ready brick wall, roof with clay. The way of producing: it is made from clay, in which water is poured, and it is brought to a certain consistency, then straw is added. This clay is mixed by feet for a long time. It is obligatory for clay to become homogenous. Then, this clay is settled a little, for example, for half day. And only after that, it is ready to be used.

АСКИЯ / АСКИЯГҮЙ. Номи яке аз шаклҳои осори шифоии тоҷик аст, ки мутоиба ва ҳазлпардозии миёни чанд нафар ё чанд гурӯҳро дар бар мегирад. Аскиягӯй маъмулан дар вақти истироҳат аз кор, дар маҳфилҳо, нишастҳои дӯстонаи «оши ҳарифона», чашнҳои арӯсӣ ва дигар айёми иду чашн, дар чойхонаҳо, истироҳатгоҳҳо ва ғ. ба манзури саргармӣ, мусобикаҳои дӯстона ва истироҳат баргузор мегардид. Мухимтарин хусусияти аския ҷавоби бетаъхир ва мулзамкунанда, зехни тезу гиро, маҳорати гуфтани сухани маҷозӣ ва авҷи хандаи гурӯҳҳои аскиягӯ мебошад. Агар гурӯҳи аскиягӯ дар гуфтани посух лаҳзае таъхир кунад, мағлуб шумурда мешавад. Аз ин ҷиҳат аския бо унсурҳои бадеҳа, байтбарак ва латифа наздик ва монанд аст.

Аския дар фарҳанги суннати тоҷикон таърихи куҳан дошта ва дар минтақаҳои гуногун бо номҳои гуногун ривоч ёфтааст. Аз ҷумла, дар Панҷакент, Самарқанд ва Бухоро *аския* ё *қофия*, дар водии Ҳисор ва минтақаи Кӯлоб *аксар* ё *қофия*, дар водии Рашту Дарвоз *лақича*, дар минтақаи Бадахшон

назир машхур аст. Аския дорои ду шакл мебошад: *аскияи мухтасар* – мураккаб аз як ё ду муколамаи мутоибаомез (2-3 дақиқа) ва *аскияи мукамал* – мураккаб аз силсилаи муколамаҳои ҳазломез перомуни мавзӯи хос (5-20 дақиқа).

Аз машхуртарин *аскиягӯён* / *қофиязанони* тоҷик дар фарҳанги шиғоҳии даҳсолаҳои гузашта Муллоёри Ванҷӣ (Ванҷ), Саидалӣ Вализода (Кӯлоб), Мелибои Киштӯдӣ ва Ҷумъаи Анта (Панҷакент), Нағзибек (Бадахшон) Қодирҷӯғӣ (Ёвон) ва дигарон шинохта шудаанд.

АСКИЯ / АСКИЯГУИ. Представляет одну из форм таджикского устного творчества, которую составляют шуточные диалоги между несколькими лицами или группами. Исполнение аския – *аскиягуи* обычно проходит в часы досуга, на кружках и дружеских вечерах – оши харифона, на свадебных и других торжествах, праздниках, в чайханах, на пикниках и т.д. с целью развлечения, дружеских соревнований и отдыха. Главная особенность жанра *аския* заключается в последовании незамедлительного и смущающего ответа, в проявлении остроумия, таланте метафоричного оформления высказываний и выражений, а также – в способствовании громкому смеху. Замедленный ответ в данной традиции считается поражением участника / группы участников, что также свойственно таким жанрам, как бадеха, байтбарак и латифа.

В таджикской традиционной культуре аския имеет древние исторические корни. Данная устная форма творчества сохранилась в различных регионах под несколькими названиями. В частности, в Пенджикенте, Самарканде, Бухаре бытуют варианты *аския* или *кофия* [qāfiya], в Гиссарской долине и Кулябском регионе – варианты *аксар* [aksar] или *кофия*, в Раштской долине и Дарвозе – варианты *лакича* [laqicha], на Бадахшане – вариант *назир*. Различают две формы аския: краткую – *аскияи мухтасар* [askiyai mukhtasar], которая состоит из одного или двух шуточных диалогов (продолжается 2-3 минуты) и полную – *аскияи мукамал* [askiyai mukammal], которая представляет цикл шу-

точных диалогов на определенную тему (продолжается 5-20 минут).

К известным исполнителям таджикского жанра аския – аскиягуи / кофиязан [askiyagui / qāfiyazan] последних десятилетий относятся Муллоёри Ванчи (Ванчский район), Саидали Вализода (Кулябский регион), Мелибои Киштуди и Джумаи Анта (Пенджикент), Нагзибек (Бадахшан) Кодирджуи (Яванский район).

ASKIYA / ASKIYAGUI is one of the forms of Tajik folklore, which consists of fan dialogues between several persons or groups. The performance of *askiya – askiyagui* – is usually conducted at the leisure time, friendly parties – *oshi kharifona*, weddings, teahouses, picnics etc. for the purpose of amusing, competing, and relaxing. The main specialty of the genre *askiya* is concluded in an immediately following embarrassing reply, witting, talent of metaphorical building statements and expressions as well as contribution to a loud laugh. In the tradition, a slow reply is considered as the loss of participator / group participators, what is typical to such genres as *badeha*, *baytbarak*, and *latifa*.

In a Tajik traditional culture, *askiya* has ancient historical roots. This oral form of creativity has been preserved in different regions under several names. Particularly, in Penjikent, Samarqand, and Bukhara, there are the versions *askiya* or *qafiya*, in Rasht valley and Darvoz – the version *laqicha*, and in Badakhshan - the version *nazir*. Two forms of *askiya* are differentiated: short – *askiyai mukhtasar* that consists of one or two comic dialogues (continued for 2 – 3 minutes) and full – *askiyai mukammal* that represents the cycle of comic dialogues on a certain theme (continued for 5 – 20 minutes).

Mulloyori Vanji (Vanj district), Saidali Valizoda (Kulob district), Meliboi Kishtudi and Jumai Anta (Penjikent), Naghzibek (Badakhshan), and Kodir-jugi (Yavan district) are well-known performers of Tajik genre *askiya – askiyagui / qofiyazan*.

АТЛАС / АТЛАСБОҒИ, навъе аз матои абрешимӣ ва нимабрешимист. Аз атласи абрешимӣ асосан либоси занона, аз атласи нимабрешимӣ бошад, кӯрпаю кӯрпача ва ғайра медӯзанд. Дар гузашта атласи Хучанд, Самарқанд, Конибодом, Андичон хеле машҳур буд. Атласи олисифат ва хушрангро *хонатлас* меноманд, ки дар дастгоҳҳои махсус мебофанд. Нусхаҳои анъанавиаш *шоҳсабз*, *барги карам* ва *атласи сиёҳ* ном доштанд.

Ду навъи атласи анъанавӣ: *чорпопушалӣ* ва *ҳаштпопушалӣ* маъруф буд.

Корхонаҳои дар Душанбею Хучанд, Шаҳринаву Қӯрғонтеппа воқеъгардидаи иттиҳодияи «Тоҷикатлас» зиёда аз 25 навъи атлас «*Баҳори Тоҷикистон*», товус, чавонӣ, тӯҳфа, тӯёна, муҳаббат, дилором ва ғайра истехсол мекунанд. Либоси атлас – либоси дӯсдоштатарини занону духтарони тоҷик аст.

Мардуми тоҷик дар «Шоҳроҳи абрешим» (аз Чин то Ғарб) дар давоми ҳазорсолаҳо бо матоҳҳои абрешимии худ маъруф буд. Намунаҳои абрешими суғдӣ то имрӯз дар осорхонаҳои Аврупо, Осиё ва Амрико ҳифз мешаванд. Матоҳҳои нафису ҳайратовар ва нақшу нигоршудаи тоҷик, дар бозорҳои мамолики Шарку Ғарб хеле серхаридор буданд.

Дар санъати ороиши матоҳҳо давраҳои мураккаби таърихи бисёрасраи он, эҷодиёти ҳазорҳо устодони боистеъдоди тоҷик инъикос ёфтаанд. Бофандаҳои тоҷик дар санъати тайёр намудани матоҳҳои *абра* / *авра* ба дараҷаи олии расида буданд.

Дар Тоҷикистони таърихӣ (Бухоро, Самарқанд, Марғелон) ва имрӯза (Хучанд, Ҳисор, Конибодом, Қӯрғонтеппа) дар нимаи дуввуми асри XIX, бештар аз 25 навъи матоҳҳои назаррабою хушранг, аз чумла, *атлас*, *хонатлас*, *адрас*, рӯйҷойҳои абрешимӣ истехсол мешуданд. Тарзи тайёр ва истехсоли матоҳҳои шоҳӣ, нимшоҳӣ, пахтагии тоҷик басо кӯҳан аст ва пайдоиши ин тарзи истехсоли матоҳҳо аз анъанаҳои бофандагии тоҷик сарчашма мегирад.

Истилоҳи матоҳҳои *абра* / *авра* имрӯз асосан байни тоҷикон – минтақаҳои асосии тоҷикнишини Бухоро, Са-

марканд, Марғелон, Хучанд, Истаравшан, Исфара, Ҳисор, Душанбе, Шаҳринав, Регар, Қурғонтеппа (Леваканд), умуман водии Вахш ва ғайра боқӣ мондааст.

Матоъҳои *абра* / *авра* – ин матоъҳои пурқимате, ки дар тайёр намудани сару либос ва рӯи анҷом истифода мегаштанд.

Аз лихозии тарзи бофт матоъҳои абраро ба ду гурӯҳ тақсим мекунанд: матоъҳои бофти гарнитурӣ ва бофти атласӣ. Гурӯҳи матоъҳои бофти атласӣ – матоъҳои ҳамвори чилодор асосан матоъҳои абрешимирано дар бар мегиранд: атласҳои *чоргула*, *хонатлас* – *ҳаитгула* ва ё *дувоздаҳгула*, матоъҳои нимабрешими *якрӯя*. Зебогӣ ва тобиши бофти атлас вобаста ба шумораи гулаи бофт аст, ки шумораи онҳо сифати матоъҳои атласро беҳтар менамоянд. Вобаста бо теъдоду зичии гула атласҳо ба чунин навъҳо табақабандӣ мешаванд: ба *чоргулаи оддӣ*, *ҳаитгула* ва *дувоздаҳгула*.

АТЛАС / АТЛАСБОФИ, один из видов шелковой и полупелковой ткани. Из шелкового атласа изготавливаются, главным образом, женские платья, а из полупелкового курпа и курпачи и другие предметы быта. В прошлом очень славились атласы Худжанда, Самарканда, Конибодма, Андижона.

Атлас высокого качества и красочного вида назывался *хонатлас*. Его изготавливали на специальных ткацких инструментах. Традиционными его видами являлись атласы под названиями *шоҳсабз*, *барги карам* и *атласи сиёҳ*.

Наиболее славились два вида ткачества атласа – *чорпопушалӣ* и *ҳаитпопушалӣ*.

С прошлого века учреждения сети Точикатлас в Душанбе, Худжанде, Шаҳринаве, Кургатеппе выпускали более 25-ти видов атласа с названиями *Баҳори Тоҷикистон* («Весна Таджикистана»), *Товус* («павлин»), «*Чавонӣ*» («Молодость»), «*Тӯҳфа*» («Подарок»), «*Тӯёна*» («Свадебная»), «*Муҳаббат*» («Любовь»), «*Дилором*» и другие. Атласная платье – это любимая одежда таджикских женщин и девушек.

Таджики на протяжении тысячелетий славились своим

шелком на Великом Шелковом пути. Образцы согдийских шелков ныне хранятся во многих музеях Европы, Азии и Америки.

Тонко-красочные таджикские ткани были чрезвычайно востребованными на базарах Востока и Запада.

На многовековом пути развития ткаческого ремесла таджикис достигли больших высот в ткачестве тканей *абра* / *авра*.

В историческом Таджикистане (Бухоре, Самарканде, Маргилане) и сегодняшнем (Худжанде, Хисоре, Конибодоме, Кургонтеппе) во второй половине XIX века изготавливалось более 25 видов красочных разновидностей, в частности, *атлас*, *хонатлас*, *адрас*, шелковые покрывала по традиционному методу ткачества, традиции которого берут свое начало в глубокой древности.

Термин ткани *абра* / *авра* сегодня бытует среди таджиков, в особенности среди таджиконаселенных районов Бухары, Самарканда, Маргилана Узбекистана и в Таджикистане, в особенности в Худжанде, Истаравшане, Исфаре, Хисоре, Душанбе, Шахринаве, Регаре, Кургантеппе (Леваканде), в целом в Вахшской долине.

Ткани *абра* / *авра* считались дорогими тканями, из которых шились различные виды одежды.

По технологии ткачества ткани абра разделяют на две группы: гарнитурѣ и атласѣ. Группа атласѣ – гладкие с особым блеском ткани, главным образом, шелковые: атласы *чоргула*, *хонатлас* – *џаитгула* или *дувоздахгула*, полшелковые ткани – *якруѣя*. Красота и блеск атласа зависит от количества гула ткачества. В зависимости от количества и близкой расположенности гула отличают обыкновенный *чоргула*, *џаитгула* и *дувоздахгула* виды атласа.

ATLAS / ATLASBOFI is one of kinds of silk and semi-silk cloth. Women's dresses are mainly made from silk atlas, and *kurpa*, *kurpacha*, and other things of life are made from semi-silk one. The atlases of Khujand, Samarqand, Konibodom, and Andizhan were famous in the past.

Atlas of higher quality and colorful kind was called *khonatlas*. It was produced in special textile equipment. Its traditional kinds were the atlases under the names: *shohsabz*, *bargi karam*, and *atlasi siyoh*.

Two kinds of textile atlas were more famous – *chorpopushal* and *hashtpopushal*.

Since the XX century, in Dushanbe, Khujand, Shahrinav, and Kurgonteppa, the firms of Tajikatlas net have been producing more than 25 kinds of atlas with the following names: *Bahori Tojikiston* (Spring of Tajikistan), *Tovus* (Peacock), *Javon* (Youth), *Tuhva* (Gift), *Tayona* (Wedding), *Muhabbat* (Love), *Dilorom*, and others. An atlas dress is favorite clothes of Tajik women and girls.

For thousand years, Tajiks have been famous for their silk in the Silk Road. The samples of sughd silk are kept in many museums of Europe, Asia, and America.

Refine-colorful Tajik cloths were in demand in the bazaars of the East and West.

For many-centuries-old developing way of weaving craft, Tajiks have been achieving higher levels in weaving the cloth *abra / avra*.

In the second half of the XIX century, in a historical Tajikistan (Bukhara, Samarqand, and Margilan) and a today's one (Khujand, Hissar, Konibodom, and Kurgonteppa), more than 25 kinds of colorful varieties, particularly, *atlas*, *khonatlas*, *adras*, and silk bedspreads were produced by way of traditional method of weaving, the tradition that originated in a deep antiquity.

The cloth's term *abra / avra* exists among Tajiks, especially among the districts with Tajik-speaking dwellers of Bukhara, Samarqand, Margilan, Uzbekistan and Tajikistan, particularly in Khujand, Istaravshan, Isfara, Hissar, Dushanbe, Shahrinav, Regar, Kurghonteppa (Levaqand), overall in Vakhsh valey.

The cloths *abra / avra* were considered as expensive cloths, from which different kinds of clothes were sewn.

As the technology of weaving, *abra* is divided into two groups: *garnituri* and *atlas*. The group *atlas* includes the

smooth cloth with special glance, mainly, silk atlases *chorgula*, *khonatlas* – *hashtgula* or *duvozdahgula*, semi-silk cloth – *yakroya*. The beauty and glance of atlas depends on the quantity and near location of *gula* in weaving.

АТОЛА (ниг.: Таббохӣ)

АФСОНА / АФСОНАГҶӢ Жанри шифоҳии мардум аст, ки таърихи бисёр қадим дошта, дар фарҳанги мардуми тоҷик бештар ба сурати насли бадеӣ-ҳамосӣ ва баъзан ба шакли манзум офарида шудааст. Афсона бахши асосии осори фолклории тоҷиконро ташкил медиҳад. Сюжети афсонаҳо одатан аз воқеаҳои бофтаи ҳаёли ва тасвири игроқомези воқеияту мочаро фароҳам гардида. Вижагии аслии афсона дар он аст, ки офаранда ва ғояндаи он иддаои ҳақиқатгӯӣ надоранд ва шунаванда низ онро ба унвони ҳаёлпардозии мардумӣ мепазирад. Ба таъбири дигар, ҳадаф аз сохтану гуфтани афсона баён кардани орзуҳо, дидгоҳҳои романтикӣ, иҷтимоӣ, маишӣ ва ҷаҳонбинӣ буда, ҳам ба ғоянда ва ҳам ба шунавандаи он лаззати завқиву эстетикӣ ё андарзиву дидактикӣ мебахшад.

Дар афсонаи тоҷикӣ навъҳои зиёд мавҷуд аст, ки ба сурати умумӣ метавон чунин баршумурд: *сеҳромез*, *саргузаштиву мочароӣ*, *дар бораи ҷонварон (тамсилӣ)*, *ҳаҷвӣ* ва *маишӣ*.

Суннати афсонагӯӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик маъмул ва густурда буда, дар муҳити хонавода (афсонагӯӣ ба фарзандону наберагон) ва берун аз он – хангоми бозӣ, чашнҳо ва дигар ҷамъомадҳои меҳмониву шабнишинӣҳои анъанавӣ миёни кӯдакону калонсолон истифода мешавад. Ғояндагони афсонаҳо, ки дар давраи муосир асосан дар деҳаҳо суннати афсонагӯиро ҳифз намудаанд, бо хоҳиши меҳмонон ё аҳли маҳфил ба нақли афсона пардохта, гоҳе сурудҳои онро низ мехонанд. Бахше аз афсонаҳои дорӣ суруду бадеҳа, монанди «Девонаҳусайнӣ», «Тоҳиру Зӯҳро ва ғ.», аз муҳтавои ғиноиву романтикӣ бархурдор буда, аз гузаштаи кӯҳан то ба ҳол шунавандагону муҳлисони зиёд доранд.

АФСОНА / АФСОНАГУИ является устным народным жанром, который имеет древнюю историю и в переводе с таджикского означает форму сказки (легенды). В таджикской народной традиции афсона создавалась чаще в форме художественно-эпической прозы, иногда – в поэтической форме. Данный жанр составляет основную часть таджикского фольклора. Сюжеты афсона обычно составляют вымышленные и фантастические события и приключения, а также их гиперболическое и преувеличенное описание. Главной особенностью афсона является то, что ее создатель и сказитель не пытаются доказать действительность и реальность сюжета так же, как и слушатель воспринимает ее в качестве народной фантазии и вымысла. Так создание и сказание афсона мотивируется изложением мечтаний, романтических, социально-бытовых настроений и мировоззрения, что способствует получению наслаждения и назиданий чувственно-эстетического или поучительно-дидактического характера.

Существуют различные типы афсона, которые классифицируются исходя из характеризующих её элементов: *о волшебстве, приключенческо-авантюрные, о животных (басни), сатирические и бытовые.*

Рассказ (пересказ) афсона – *афсонагуи* является широко распространенной традицией в устной культуре таджикского народа, которая применяется среди детей и взрослых в кругу семьи (пересказывание детям и внукам), а также за его пределами – во время игр, праздников и других традиционных собраний гостей, вечеров. На современном этапе данная традиция, главным образом, сохранилась в сельской местности. Здесь рассказчики афсона рассказывают сказочные сюжеты по просьбе гостей и присутствующих, иногда исполняя при этом, песни к ним. Ряд сюжетов, которые сопровождаются вокальными исполнениями – *суруд* и *бадеха*, в частности, сказки «Девонахусайни», «Тохир и Зухра» и др. имеют лирико-романтическое содержание и пользуются особым успехом среди слушателей и любителей афсона.

AFSONA / AFSONAGUI is a folklore genre, which has ancient history and means the form of fairytale (legend) in translating from Tajik. In a Tajik folk tradition, *afsona* was often created in the form of artistic folk prose, sometimes – in a poetical form. This genre forms the basic part of Tajik folklore. The plots of *afsona* usually include fictional and fantastical events and adventures as well as hyperbolic and overdone descriptions of them. The main specialty of *afsona* is that its creator and teller do not try to prove the reality and actuality of plot while a listener perceives it as a folk fantasy and fiction. Therefore the creation and telling of *afsona* is motivated with the statement of dreams, romantic and social moods, and world-outlooks, what contributes to getting the delight and edification of feeling-aesthetical or didactic character.

There are different types of *afsona*, which are classified, being based on the elements characterizing it: about wizardry, about animals (fables) as well as adventurous, satirical, and domestic ones.

Telling (retelling) *afsona* – *afsonagui* is a widely-spread tradition in an oral culture of the Tajiks, which is used among children and adults in the circle of family (retelling to children and grandchildren) as well as outside – at the time of games, celebrations, and other traditional gatherings of guests, parties. At the modern stage, this tradition has been mainly preserved in rural places. Here, the *afsona* narrators, applied by guests and present people, tell fairy plots, sometimes performing songs to them. A number of plots, which are accompanied with vocal performances – *surud* and *badeha*, particularly, the fairytales «Devonakhusaini», «Tohir and Zukhra» etc., have lyrical-romantic contents and are successful among *afsona* listeners and fans.

АЪЧУБАСОЗӢ – ба мақсади тарбияи мувофиқи ҳаматарафаи кӯдакон истифода мешавад. Онҳо барои олами атрофро хуб омӯхтан ва дарк намудани кӯдак ёрӣ медиҳанд. Кӯдакро ба фаъолияти мақсадноку бошӯрона одат мекунонад, хаёлоташро инкишоф, шавқу рағбаташро ба меҳнат зиёд, донишандӯзиву мушоҳидакориро дар ӯ ташаккул ва

завқи бадеиву эстетикияшро дучанд мегардонад. Шакли дуюми истифодаи аъҷуба – ҳамчун армуғон тухфа кардан ба меҳмонон аст. Аъҷубасозӣ яке аз намунаҳои мероси фарҳангии ғайримоддии тоҷикон маҳсуб меёбад.

Бозича-ҳайвоноти аз масолеҳи мулоим сохташуда барои бачаҳо аз афсонаҳо, сурат ва мушоҳидаҳояшон писанд аст. Кӯдак ҳар қадар калонтар шавад, ҳамон қадар ба монандии бозича ва асли он бештар диққат медиҳад.

Қуттичаҳои катониро ба хонаҳои лӯхтакҳо, кузови автомашинаҳои бозича, сарпӯши консервахоро ба чархҳо табдил медиҳанд. Ҳамзамон, бозича – дилхушакҳо гурӯҳи махсусро ташкил медиҳанд. Яке аз ин гуна бозичаҳо аҷубаҳо мебошанд, ки аз қуттичаҳо мучассамаҳои хандаовар ҷаҳида мекоранд.

Бозича-аҷубаҳоро ҳунармандони кулолгар месозанд.

Маҳсулот барои сохтани аҷуба: хоки зарди шинӣ (тоза), гили бута (қабати сеюми замин), мӯйи гӯсфанд, об. Аз ҳамаи ин лойи кулолӣ ҳосил менамоянд.

Маҳсулот барои рангубор намудани аҷуба: оҳак, собуни ҷомашӯй, даҳани фаранг, ширеш (ПВА), сафедии тухм.

Тарзи тайёр намудан: хоки зарди шиниро аз элак бехта тоза менамоянд. Гили бутаро дар об тар менамоянд, то ки мулоим шавад. Баъди ин аз гили бута 1 ҳисса ва аз хоки зарди шинӣ 2 ҳисса гирифта, ба ҳам омехта намуда, барои аҷубасозӣ истифода мекоранд. Барои сохтани аҷубаҳои калонҳаҷм маҳсулотро баробар мегиранд. Ба лойи кулолие, ки барои сохтани аҷубаҳои хурдак истифода мешавад, сафедии тухм ҳамроҳ менамоянд.

Аз лойи тайёри кулолӣ ҳунарманд вобаста ба ҳаёлотӣ худ бозичаҳои муҳталифи гуногунҳаҷм месозад. Бештари бозича-аҷубаҳо ба ҳайвонот шабоҳат доранд, аммо аксари онҳо шакли қахрамонҳои манфӣ ва мусбати афсонаҳоро мегиранд. Миёни онҳо намуди гуногуни парандаҳо низ мавҷуд ҳастанд. Ҳамзамон, кӯзачаҳои хурдак сохта мешаванд. Кӯдакон даруни он об рехта, аз ҷойи маҳсули он хуштак мекоранд ва садои дилхуши паранда (чаҳ-чаҳи булбул) ба атроф танинандоз мегардад.

Бозича-ачубаҳоро дар ҳумдони маҳсуси кулолӣ гузошта, тавассути оташ мепазонанд. Ба ҳезум оташ зада, барои аланга заданаш ба он сӯзишворӣ мерезанд. Гармӣ бояд аз 700 то 1000° С бошад.

Баъд аз пухта шудан бозича-ачубаҳоро аз чангу хок тоза менамоянд. Аввалан, сафед карда мехушконанд, баъдан, бо рангҳои мухталиф рангубор медиҳанд.

АЪЧУБАСОЗИ – ремесло, имеющая целью воспитания ребенка. Это ремесло помогает ребенку изучить и познать окружающий его мир. А также направляет ребенка к познавательной деятельности, осознанному восприятию, развивает фантазию, призывает к самостоятельной трудовой деятельности, развивает его креативность, формирует его исследовательскую наблюдательность и эстетический вкус (интерес). Второе применение аьчуба это сувенир. Их можно подарить гостям как сувениры-образцы нематериального культурного наследия.

Игрушка-зверушка – *аьчуба*, изготавливается из мягкой глины (материала) зачастую изображает героев любимых сказок.

Иногда эти игрушки-зверушки изготавливаются из излишков и отбросов типа коробок, банок консервов, каких-нибудь частей велосипедов и машин или других предметов быта. Эти игрушки всегда приносят радость ребенку. И в то же время научают как из отходов делать что-то необычное и нужное.

Игрушки-зверушки изготавливаются ремесленниками – гончарами.

Материалом изготовления *аьчуба* является желтая глина *шинӣ* (чистая), глина *бута* (третий слой земли), шерсть овцы, вода. Из всего этого изготавливается гончарная глина.

Материалом для раскраски являются: известняк, хозяйственное мыло, *дахани фаранг*, клей, белок куриного яйца.

Способ изготовления: просеивают через сито желтую глину *шинӣ*; глину *бута* замачивают в воде пока не смягчится; затем смешивается одна часть глины *бута* с двумя частями

желтой глины шинй; добавляется овечья шерсть и изготавливается *аьчуба*. Для изготовления *аьчуба* больших размеров глина берется в равных частях. В глину для изготовления маленьких *аьчуба* добавляется белки куриных яиц.

Из готовой глины по фантазии ремесленника / *аьчубасо-за* изготавливаются различные игрушки-зверушки. Игрушки-зверушки после изготовления кладутся в большую глиняную печь для обжигания. Температура обжигания должна быть от 700 до 1000° С. После обжигания игрушки-зверушки очищаются и окрашиваются белым раствором. После высыхания раскрашиваются в разные цвета.

Некоторые из *аьчуба* похожи на реальных зверушек. Но большинство – это герои сказок. Любимой игрушкой детей являются свистки, издающие звуки подобно пениям различных птиц.

A'CHUBASOZI is the craft aimed to bring up a child. This craft helps a child to study and cognize the environment. It also directs a child toward a cognitive activity, a conscious perception, develops a fantasy, trains to self-depended working activity, develops its creativity, and forms its research observation and esthetic taste (interest). The second application of *a'chuba* is souvenir. One can give them as souvenirs-samples of intangible cultural heritage to guests.

A toy-animal – *a'chuba* – is made from soft clay (material) and often represents the heroes of favourite fairytales.

Sometimes this toy-animal is made from excesses and refuses, for example: boxes, cans, some parts of bicycles and cars or other things. These toys always give joy to a child. And at the same time, they teach a child how to make an unusual and necessary something from wastes. Toys-animals are made by potters.

The materials for producing *a'chuba* are yellow clay *shin* (clean), clay *buta* (the third layer of earth), wool of sheep, and water. All of that serves to make potter's clay.

The materials for painting are limestone, soap, *dahani farang*, and egg-white.

The way of producing: yellow clay *shin* is bolted; clay *buta* is

soaked in water until softening; then one part of *buta* clay is mixed with two parts of yellow *shin* clay; sheep wool is added, and *a'chuba* is made. Clay is taken in equal parts to make *a'chuba* of big size. Egg-whites are added onto the clay to make small *a'chuba*.

Different toys-animals are made from ready clay by a craftsman/*a'chubasoz* in his fantasy. After producing, toys-animals are put into a big oven to be burnt. The temperature of burning must be from 700° to 1 000°C. After burning, toys-animals are cleaned and covered with a white solution. After drying, they are painted in different colors.

Some of *a'chuba* look like real animals. But major of them are heroes of fayritales. The whistles giving sound similar to different birds' singings are favourite toys for children.

АШАГЛОН / АШАГУЛОН / АШАДЛОН номи яке аз жанрҳои мавсимист; маросимест, ки дар сурати хушк омадани фасли оғози баҳор ва хатари нобуд шудани кишт, иҷро мешуд. Пирони деҳа, пас аз машварат, яке аз занони рӯзгоридидаро масъули иҷрои ин маросим таъйин мекарданд. Жанри мазкур дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик таърихи бисёр қадим ва бо эътиқоди бостонӣ ба олиҳаи обу бориш ва ободӣ – Ардевисур Аноҳита иртибот дорад; хӯсаи Ашаглон низ тимсоли ӯ ба шумор меояд, ки ҷанбаи занона дошта, аз ҷӯби мазор ё ҷӯби тобут сохта мешуд. Ба зане, ки бояд ин маросимро иҷро мекард, либосу кулоҳи фарсудаду ҷанда мепӯшонданд ва гоҳе чаппа савори ҳар мекарданд. Зан ба хӯса либоси кӯҳнаи худро пӯшондаву онро дар даст гирифта, бо ҳамроҳии кӯдакону ҷавонон хона ба хона мегафт ва микдоре ғалладона ё орд мепурсид. Соҳибони ҳар хона ба онҳо дар ҳадди имкони худ, ғалла, орд, ё курут дода, ба хӯсаи Ашаглон об пошида, ба хонаи баъдӣ гусел мекарданд. Гурӯҳи иҷрокунандаи маросим бо хондани сурудҳои хос ва рақсу бозӣ Ашаглонро хона ба хона мебарданд, ки яке аз маъруфттарини онҳо суруди зерин аст:

Ашаглони ростина,
Яг бор бҷунбон остина,

Галлаи савзум қоқ шидай,
Майда брезон борона...

Аз зироату орд ва маблағи чамъшуда барои ҳамаи аҳли деҳа навъе хӯрок мепухтанд, ки *далда* ном дошт. Дар поёни ин маросим бо зарби доира ё оҳанги лабчанг, хӯсаро бурда, ба оби чашма, ҷӯйбор, дарё, кӯл ва ё наҳр андохта, мегуфтанд: «Ашаглон ховай, мағзи сарш дар овай...» Пас аз он, ба умеди боридани борон ва шодоб шудани замин, ба ҳамдигар об мепошиданд.

Маросими Ашаглон хоси водиҳои Рашт, Дарвоз ва минтақаи Хатлони Тоҷикистон мебошад. Дар бархе аз минтақаҳо бо номи *Сусхотун* низ мавҷуд аст (*поёнтар р.к.*: Сусхотун [Suskhātun]).

АШАГЛОН / АШАГУЛОН / АШАДЛОН название сезонной традиции, представляет ритуал, исполняемый в случае весенней засухи и угрозы гибели посева. Старцы селения, посоветовавшись, поручали одной из умудренных жизненным опытом женщин, ответственность проведения данного ритуала. Данный жанр в устной культуре таджикского народа имеет очень раннюю историю и связан с древним почитанием Ардевисур Анахиты [Ardevi sur Anahita] – богини воды, дождя и плодородия. Так деревянная основа куклы (чучела), которую мастерили для исполнения Ашаглон, считается образом Анахиты. Она имеет женское начало и мастерится из дерева от кладбища или гроба. Женщину, проводящую ритуал, одевали в ветхую одежду и головной убор, иногда сажали на осла спиной к голове животного. Затем, согласно традиции, женщина в сопровождении детей и молодежи заходила к сельчанам и просила у них немного зерна или муки. Хозяйка каждого дома в меру своих возможностей, преподносили им зерно, муку или сушеные кисломолочные шарики – курут. Затем, окропив чистой водой куклу Ашаглон, провозжали в следующий дом. Группа исполнителей данной традиции несли куклу со специальными песнями, танцами и играми, к самым известным из которых относится нижеследующий куплет:

Ашаглони ростина,
Яг бор бчунбон остина,
Ғаллаи савзум қоқ шидай,
Майда брезон борона...

Из собранных зерна, муки и денежных средств готовили для всего села специальную еду – *далда*. На заключительном этапе, в сопровождении музыкальных инструментов *доира* или *лабчанг* шли к источнику воды (*роднику, каналу – «джуйбор», реке, озеру или пруду*). Достигнув водоема, окропляли чистой водой куклу, припевая: «Ашаглон ховай, мағзи сарш дар овай...». Затем, с надеждой на благодатный дождь и орошение земли, плескали воду друг на друга.

Сохранившаяся традиция Ашаглон характерна Раштской долине, региону Дарвоз, Хатлонской области Таджикистана. Также известна под названием *Сусхотун* в других регионах (см. ниже: *Сусхотун* [Suskhātun]).

ASHAGLON / ASHAGULON / ASHADLON is the name of seasonal tradition, which represents the ritual implemented in the case of spring drought and threat of crops' death. After consulting, old men entrusted the responsibility to one of wise and experienced women to conduct the ritual. In an oral culture of the Tajiks, this genre has a very early history and is connected with ancient worship of Ardevisur Anakhita – a goddess of water, rain, and fertility. Therefore, a wood base of doll (dummy), which was made to perform *ashaglon*, is considered as a figure of Anakhita. It has a feminine beginning and is produced from the wood of cemetery or coffin. The woman, who conducted the ritual, was worn in a dilapidated dress and headdress, sometimes she was sit on a donkey with the back turned to an animal's head. Then, according to the tradition, the women, accompanied by children and young people, came to fellow-villagers and asked them for little grain or flour. The owners of each house, to the extent of their possibilities, gave her grain, flour, and dried milky balls – *kurut*. Then, after splashing the Ashaglon doll with clean water, they conducted her to the next house. The group of performers of the tradition

carried the doll with special songs, dances, and games, the most known of which include the following couplet:

*Ashagloni rostina,
Yag bor bjunbon ostina,
Gallai savzum qoq shidai,
Maida brezon borona...*

Special food – *dalda* – was cooked from the collected grain, flour, and money for all dwellers of village. At the final stage, they went to a water source (spring, channel – ‘*juibor*’, river, and lake or pond), accompanied by musical instruments *doira* or *labchang*. Having reached an basin, they splashed the doll with clean water, singing: «*Ashaglon khovai, magzi sarsh dar ovai...*». Then, they plashed water on each other, hoping for a graceful rain and irrigation. The preserved *Ashaglon* tradition is typical to Rasht valley, Darvoz, and Khatlon region of Tajikistan. It is also known under the name *Suskhhotun* in other regions.

БАДЕҲА / БАДЕҲАГҶӢЙ / БАДЕҲАСАРОӢЙ Жанре дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки аз муколамаи ҳазломез ва зарофатгӯии ду ё гоҳе чанд нафар сарчашма гирифта, ба сурати ашъоре идома пайдо мекунад, ки тарафҳо бо мазмуни ҳазлу шӯҳӣ ба ҳамдигар мехонанд. Шарти бадеҳа дар он аст, ки ҷавоб бетаъхир, бо таъби зариф ва маъмулан, бо оҳанги мусикӣ суруда шавад. Бадеҳасароӣ миёни ҷавонон аксар ба ҳазлу зарофатгӯӣ дар мавзӯи ишқ иртибот меёбад, аз ин рӯ, навъе аз сурудҳои ҳазломези ишқӣ низ доништа мешавад. Бадеҳа дар суннати шифоҳии тоҷикон аз навъҳои кӯҳани хунари сухандониву ҳазлпардозӣ буда, бештар тавассути зан ва мард ва ҳатман дар ҳузури тамошобинон суруда мешавад. Зимни иҷрои бадеҳа аз оҳангҳои мусикии шодибаш ва ҳаракату ишораҳои маънидору шӯҳ, либосу ороиши рангин ва гӯёи мавзӯи ҳазл истифода мешавад. Ин ҷиҳат жанри мазкурро ба унвони лаҳза ё лавҳаи намоишӣ (драмавӣ) низ ҷилва медиҳад. Дар қарнҳои гузашта нақши занро мардони ширинкор иҷро мекарданд, ки бо либосу ороиши бонувон, бадохатан шеър мегуфтанду месуруданд. Аз ҷумлаи машҳуртарин бадеҳаҳои шифоҳии мардумӣ, ки боқӣ монда ва то ба

имрӯз ичро мешаванд, «Шохдухтар», «Гулпарӣ», «Эсунаки бом», «Бобопирак», «Секинак» ва ғ. мебошанд. Бадеҳаи муосир бештар дар маҳфилҳову чашнҳои гуногун (айёми Наврӯз, базмҳои арӯси, сайрҳои мардумӣ, мусобиқаҳои деҳот ва ғ.) суруда шуда, мавзӯҳои ишқи ва маишӣ (байни модару фарзанд, падару фарзанд, хоҳару бародар ва ғ.)-ро дар бар мегирад.

БАДЕҲА / БАДЕҲАГУИ / БАДЕХАСАРОИ жанр устной культуры таджикского народа, которая начинается с шуточного диалога и соревнований по остроумию двух, иногда нескольких человек, далее развиваясь в поэтической форме, в которой стороны продолжают шутить и веселиться. Условие бадеха заключается в том, что ответ должен последовать без промедления, искусно и обычно исполняться в музыкальном сопровождении. Традиция исполнения бадеха – *бадехагуи* среди молодёжи, главным образом, связана с шуточным словесным искусством на лирическую тему, поэтому, относится также к шуточным любовным песням. Бадеха в устной традиции таджиков представляет вид древнего искусства слова и юмора, который чаще исполняется дуэтом женщины и мужчины исключительно в присутствии зрителей. При исполнении бадеха используются радостные музыкальные ритмы, шуточные мимика и движения, красочные костюмы и оформления, посредством которых выражается тема юмора. Данная особенность жанра демонстрирует его также в качестве драматического фрагмента или этюда. В прошлые века роль женщины, участвующей в традиции бадехасарои, исполняли мужчины-шуты (ширинкор) в женской одежде и украшениях. К самым известным сохранившимся в устной традиции примерам относятся такие бадеха, как «Шохдухтар» [Shāhdukhtar], «Гулпарӣ» [Gulparī], «Эсунаки бом» [Esunaki bom], «Бобопирак» [Bābāpirak], «Секинак» [Sekinak] и др. Современный жанр бадеха используется чаще на различных торжествах, фестивалях и других праздничных мероприятиях (в период праздника Навруз, на свадебных торжествах, народных гу-

ляниях, сельских конкурсах и т.д.) и исполняется на тему любовную и бытовую (между мужем и женой, матерью и детьми, отцом и детьми, сестрой и братом и т.п.) темы.

BADEHA / BADEHAGUI / BADEHASAROI is one of the genres of the Tajiks' folklore, which starts with a comic dialogue and the wit competitions of two, sometimes, several persons, further developing in a poetical form, in which parties go on joking and having fun. The *badeha* condition is concluded in that the reply must follow quickly, skillfully, and be performed with a musical accompany. Among young people, the tradition of *badeha* performance – *badehagui* – is connected with a comic wordy art on a lyrical theme therefore it also belongs to comic amorous songs. In the Tajiks' oral tradition, *badeha* is the kind of the ancient art of word and humor, which is often performed in duet of woman and man in the presence of audience. While performing *badeha*, joyful musical rhythms, comic mimics and motions, and colored costumes and decorations, by means of which the humor theme is expressed, are used. This speciality of the genre also demonstrates it as a dramatic fragment or episode. In the past centuries, the role of woman taking part in the *badehasaroi* tradition was performed by men-jokers (*shirinkor*) worn in women's dresses and jewelry. Such *badeha* as «*Shohdukhtar*», «*Gulpari*», «*Esunaki bom*», «*Bobopirak*», «*Sekinak*», and others belong to the most known examples surviving in an oral tradition. A modern *badeha* genre is often used in different celebrations, festivals, and other events (in the period of Navruz celebration, in weddings, rural competitions etc.) and is performed on amorous and domestic themes (between husband and wife, mother and children, father and children, sister and brother etc.).

БАЙТ / БАЙТГҶӢӢ Яке аз шаклҳои маъмули фарҳанги шиғоҳии тоҷикӣ. Дар истилоҳи адабӣ ва мусиқӣ ду мисраъ як *байтро* ташкил медиҳанд. Байт 1) *воҳиди шеър* суннатии тоҷикӣ, аз чумла, рубой, дубайтӣ, қитъа, қасида, ғазал, маснавӣ ва ғ. ба шумор омада, 2) шакли *шеър* *муствақил* низ мебошад. Байт дорои қолиби хурд, аммо зарфи-

яти васеъ буда, барои баёни маънии комил ва фикри барҷаста муносиб аст. Мисол:

*Себ себи ману соя ба боғи дигарон,
Ёр ёри ману шамъу чароғи дигарон.*

Яке аз шаклҳои суннати шифоҳӣ байтгӯӣ аст.

Истифода аз муколама ва такрор низ дар сохтани байт маъмул аст.

Байт дар суннати шифоҳии мардуми тоҷик таърихи куҳан ва дар миёни гурӯҳҳои синнии гуногун корбурди густурда дошта ва дорад. Бархе аз донандагони жанри мазкур то 500 байт ва бештар аз онро дар ҳофизаи худ дошта, ба сурати шифоҳӣ мехонанд.

БАЙТ / БАЙТГУИ Является одним из известных жанров таджикской устной культуры. В литературной и музыкальной терминологии *байт* состоит из двух строк. Байт является 1) *единицей* традиционного таджикского стиха, в частности, поэтических форм рубаи, дубайти, кыт'а, касыда, газель, маснави и др.; 2) *отдельной поэтической формой*. Байт имеет сжатую и лаконичную форму, обладая при этом, широкой и объемной возможностью для изложения полной и выраженной мысли. Например:

*Себ себи ману соя ба боғи дигарон,
[Seb sebi manū soya ba boği digaron]
Ёр ёри ману шамъу чароғи дигарон.
[Yor yori manū sham'u charoği digaron]*

Одной из устных форм жанра байт является традиция *байтгуи* [Baytgoi].

В составлении байта как отдельного жанра устного творчества, часто используются диалог и повтор слов и словосочетаний.

История возникновения и формирования байт в устной традиции таджикского народа уходит корнями вглубь веков. Данный жанр был и остаётся популярным среди представителей различных возрастных групп; некоторые знатоки и любители знают наизусть до 500 и более байтов и традиционно декламируют их в устной форме.

БАЙТ / БАЙТGUI is one of the known genres of Tajik oral culture. In a literary and musical terminology, *bayt* consists of two poetical lines. *Bayt* is 1) *unit* of traditional Tajik verse, particularly, poetical form *rubai*, *dubayti*, *kyt'a*, *kasyda*, *ghazal*, *masnavi* etc.; 2) a certain *poetical form*. *Bayt* has a compact and laconic form, at the same time having a wide and volumetric possibility to state a complete and expressive thought. For example:

Seb sebi manu soya ba bogi digaron
Yor yori manu sham'u charogi digaron

One of the oral forms of the genre is the tradition *baytgui*.

Dialogue and the repetition of words and word combinations are often used in compiling the *bayt* as a certain genre.

The history of the appearance and formation of *bayt* in the Tajiks' oral tradition go back to the depth of centuries. The genre was and remains to be popular among the representatives of different age ranges, some connoisseurs and amateurs know by heart about and more than 500 *bayts* and traditionally declaim them in an oral form.

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАРОНАК Як шакли хунари шеърдонӣ ва шеърхонист, ки аз давраҳои қадим то ба ҳол дар фарҳанги шифоҳии тоҷикон маъмул аст. Байтбарак дар маҳфилҳову шабнишиниҳои дӯстона, зиёфатҳо, чашнҳо, корҳои саҳроӣ, сафарҳои гурӯҳӣ ва ғ. баргузор гардида, навъи мусобиқаи завқу зеҳни суҳандонӣ, зарофатгӯӣ ва хозирҷавобӣ ба шумор меояд.

Байтбарак маъмулан миёни ду нафар ё ду гурӯҳ сурат мегирад ва онро нафаре бо хондани байте оғоз мекунад. Нафари дувум бояд ё ба мазмун ё ба харфи охири ба байти шунидааш посух гӯяд. Мисол:

Нафари 1 (ҷавонписар):

Дар боғи шумо якта ниҳол пайвастам,
Било, ба худо, ман ба шумо дил бастам.

Нафари 2 (ҷавондухтар):

Ман бомба намебуром, ки куртам тунук аст,
Ин ёра намегирам, ки дилҳом хунук аст.

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАРОНАК Является формой искусства владения поэзией и ее декламирования в устной таджикской культуре, которая возникла и сохранилась в течение веков. Байтбарак относят к виду творческой игры и соревнования по искусству владения словом, смекалке и находчивости. Проводится на дружеских вечерах и приёмах, праздниках и различных торжествах, полевых работах, групповых походах, поездках и т.д. Байтбарак обычно проходит между двумя соревнующимися лицами или группами и начинается с декламирования байта одной из сторон, на который должна ответить вторая сторона. В процессе соревнования, участники используют не только известные и знаменитые примеры байтов, но в зависимости от хода развития тематики, а также в силу своих навыков, импровизируют сочиненные ими экспромтом двустишия – байты. Такая форма декламирования байта называется *байтмони* [Baytmāni]. В течение последних десятилетий, традиция байтбарак среди таджикской молодежи развивается по следующему принципу: ответный байт должен начинаться на исходную букву предыдущего байта независимо от её тематики:

Первое лицо (юноша):

Дар боги шумо якта нихол пайвастам,
[Dar boġi shumo yakta nihol payvastam]
Билло, ба худо, ман ба шумо дил бастам.
[Billo, ba khudo, man ba shumo dil bastam]

Второе лицо (девушка):

Ман бомба намебуром, ки куртам тунук аст,
[Man bomba nameburom, ki kurtam tunuk ast]
Ин ёра намегирам, ки дилхом хунук аст.
[In yora namegiram, ki dilhom khunuk ast]

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАНОРАК is a form of the art of poetical mastery and declamation in an oral Tajik culture, which originated from antiquity and was preserved during centuries. *Baytbarak* is added onto the kind of creative game and competition in a word mastery art, sharpness, and resourcefulness. It is conducted in friendly parties, celebrations,

field works, group trips, travels etc. *Baytbarak* is usually conducted between two competing persons or groups and starts with declaiming *bayt* by one of parties, to which another party must give a reply. In the process of competing, participators use not only known and famous samples of *bayts* but also, depending on the process of developing themes as well as taking into account their skills, improvise *bayts* – couplets, composed by them in impromptu. Such form of declaiming *bayt* is called *baytmoni*. For last decades, the *baytbarak* tradition among Tajik youth has been developing on the following principle: *bayt* in answer must start with initial letter of previous *bayt*, independently of its themes:

The first person (young boy)

Dar bogi shumo yakta nikhol paivastam
Billo, ba khudo, man ba shumo dil bastam

The second person (young girl)

Man bomba nameburom, ki kurtam tunuk ast,
In yora namegiram, ki dilkhom khunuk ast.

БАЛАНДЗИКОМ – (зиғом бо забони шуғнонӣ – соз), сози тории мусиқии қадимаи тоҷик. Баландзиком ҳоси тоҷикони кӯхистони Бадахшон буда, дар баъзе маҳалҳо онро танбӯр низ мегӯянд.

Баландзиком 90-105 см дарозӣ дорад.

Дар Баландзиком торҳои 1-2 асосӣ буда, торҳои дигар резонаторианд.

Баландзикодро одатан аз чӯби зардолу, тут, чормағз ва нок месозанд. Қабл аз оғози кор чӯби мувофиқро ба тарҳи соз тарошида, як ҳафта дар об тар мекунанд, баъд онро хушконида, сохро метарошанд. Сипас ба рӯи коса пӯсти ҳайвонот (аксар пӯсти гӯсола, қисми шикам), ки хуб даббоғӣ шудааст, мекашанд.

БАЛАНДЗИКОМ – (досл.: *зиғом* с шугнанского диалекта – музыкальный инструмент), струнный музыкальный инструмент. Этот инструмент бытует в горном регионе Бадахшон. В некоторых его местностях его называют также как танбур.

Длина музыкального инструмента 90 – 105 см.

Основными считаются первая и вторая струны баландзикома. Другие струны резонирующие.

Баландзиком обычно изготавливается из дерева абрикоса, тутовника, ореха и грушевого. Перед изготовлением дерево замачивается на неделю. Затем оно опять высушивается. Только тогда дерево готово к обработке. Корпус инструмента натягивается телячьей шкуркой.

BALANDZIKOM (from Shughnan dialect '*zigom*' means a musical instrument) is a musical stringed instrument. This instrument exists in a mountainous region of Badakhshan. It is also called '*tanbur*' in some places.

The length of musical instrument is 90 – 105 sm.

The first and second strings of *balandzikom* are considered as basic. Other strings are resonant.

Balandzikom is usually produced from apricot, nut, and mulberry trees. Wood is soaked for week before producing. It is then that wood is ready to be processed. The corpus of instrument is covered with a calf skin.

БАЛАНДМАҚОМ сози торию мизробии мусикии тоҷикӣ буда, хоси мардуми кӯҳистони Бадахшон аст. Ба танбӯр шабоҳат дорад.

Онро аслан аз чӯби зардолу ва решаи он месозанд, зеро сози аз ин чӯб тарошидашуда овози хеле форама дорад.

Дарозии умумии баландмақом 102 – 105 см.

Баландмақом 7 тори асосӣ ва 14 тори резанаторӣ дорад.

Ихтироии сози баландмақомро ба Усто Сӯфӣ Муборакқадом (Муборакшоҳ) Вахонӣ ва ба аввалҳои қарни XIX мансуб медонанд. Баландмақом аксар вақт сози якканавозист, гоҳе вобаста ба мавриди иҷро ба он даф, рубоб, кумрӣ ва ҳофизон ҳамовоз мешаванд. Косаи баландмақом бо пусти гов, ки хеле хуб коркард шудааст, пушонида мешавад. Торҳои баландмақом аз зеҳи рӯдаи ғусфанд сохта мешавад.

БАЛАНДМАКОМ / БАЛАНДМУКОМ – струнно-плекторный музыкальный инструмент, бытует в Бадахшане (Памир). Похож на танбур.

Он изготавливается главным образом из абрикосового дерева и его корневища, поскольку звучание этого дерева очень хорошее.

Общая длина баландмакома 102 – 105 см.

Баландмаком имеет 7 основных струн и 14 резонаторных.

Происхождение баландмукома относят к началу XIX века и связывают с именем Усто Сүфй Мубораккадама (Муборакшо) Вахонй.

Баландмуком часто используется как солирующий инструмент, в ансамбле же, наряду с певцами, бытует вместе с инструментами даф, рубоб, кумрй.

Его корпус покрывается хорошо обработанной бычьей шкурой. Струны баландмукома сделаны из бараньих кишек.

BALANDMAQOM / BALANDMUQOM is a pick-stringed musical instrument existing in Badakhshan (Pamir). It looks like *tanbur*.

It is mainly produced from apricot tree and its root because this wood sounds very well.

A general length of *balandmaqom* is 102 – 105 sm.

Balandmaqom has 7 basic strings and 14 resonant ones.

The origin of *balandmaqom* dates from the start of the XX century and is connected with the name of Usto Suf Muborakkadam (Muboraksho) Bakhoni.

Balandmuqom is often used as a solo instrument, and in ensemble, equally with singers, it exists together with the instruments *daf*, *rubob*, and *kumpi*.

Its corpus is covered with a well-processed bull skin. The strings of *balandmuqom* are made from sheep entrails.

БАРБАТ / УД, сози торй-мизробии эрониёни қадим. Барбат, калимаи тоҷикӣ-форсӣ, маънои «синаи мурғобӣ»-ро дорад. Чунин номгузорӣ бо сабаби шакли косаи ўст. Дертар, дар давраи ислом арабҳо низ онро қабул карданд ва уд

номгузорӣ намуданд. Онҳо онро барбати шабутӣ («кӯтоҳдаста») меномиданд.

Дар таърихи мусиқии эронӣ нақши барбат бузург аст. Он сози бунёдии аввалин системаи мусиқии тоҷику форс Хафтпарда ва сипас, дар асрҳои миёна, ба хайси сози мусиқии бунёдии системаи дуҷоми мусиқии касбӣ – Дувоздахпарда / Дувоздахмақом маҳсуб ёфтааст. дар Аврупо низ густариш ёфта, бо номи лютня машҳур мегардад.

БАРБАТ / УД, струнно-плекторный древнеиранский инструмент. Барбат, таджикско-персидское слово, досл. «утиная грудь». Инструмент так прозван из-за формы его корпуса. Позже, в период Ислама заимствован арабами и назван по-арабски уд (название дерева). Из-за очень короткого грифа арабы называли его барбати шабутӣ («короткорукый»). В истории таджиков и современных иранцев барбат является базовым инструментом первой музыкальной системы Хафтпарда. Впоследствии, он же под названием уд явился базовым инструментом средневековой музыкальной системы Дувоздахмақом. Барбат / уд получил широкое распространение и в Европе, где был назван лютня.

BARBAT / UD is a pick-stringed old-Iranian instrument. *Barbat* is a Tajik-Persian word, verbatim 'duck breast'. The instrument was called so because of the form of its corpus. Later, in the period of the Islam, it was taken by Arabs and was called in Arabian 'ud' (the name of wood). Arabs called it with *barbati shabuti* (short-arm) because of very short neck. In the history of the Tajiks and modern Iranians, *barbat* was a basic instrument of the first musical systems *Khaftparda*. Afterwards it under the name *ud* was a basic instrument of medieval musical system *Duvozdahmaqom*. *Barbat / ud* was also widely-spread in Europe, where it was called 'lute'.

БАРГ (ниг. **Заргарӣ**) – гушвораҳо / ҳалқаҳо асосан бо услуги ҳаққоии сикказанӣ сохта мешаванд. Гӯшвора / ҳалқаи барг – гӯшвора / ҳалқаи суннатист. Варақаҳои тунук

буридашуда бо таври сикказанӣ дар қолаб, бо баландии 3-4 мм бо қолиб рехта мешаванд. Шакли асосии он, ки шакли баргро дорад, дар лавҳа / варақаи ҳамвор лаҳимқорӣ мешавад. Гӯшаки гӯшвора / ҳалқаи барг чунбанда мешавад. Чашмаққои он дар қисми болоӣ гузошта мешаванд.

Дар қиёс бо барг гушвора / ҳалқаи садбарг, ки шакли дигари ҳамин гӯшвора / ҳалқа аст, дар поён аз ду тараф ду гули гирди қолабӣ ҷо мегиранд, ки зери он марворидҳо намоён мешаванд. Баъзан, дар баробари марворид ду фирӯза ҳам истифода бурда мешавад. Қисми поёнии гӯшвора / ҳалқақоро бо шилшилаи марворидӣ оро медиҳанд.

БАРГ – серъги изготавливаюцца в асосном методом тиснения (выдавливания). Барг – это традиционные серъги. Заготовленные тоненькие пластины выдавливаюцца штампом в матрице и имеют высоту 3-4 мм. Основная рельефная форма в виде растительного листа, паяется на ровной пластине, что образует объемную и в тоже время легкую листову. Ушко (швенза) на этих сережках делается подвижным. Вставки / глазки устанавливаюцца на верхней части.

В отличие от барга в садбарге (другой разновидности этих сережек), снизу по бокам вставки / глазков располагаются две круглой формы штампованных цветочка, из под которых выходят жемчужины.

Иногда для большей выразительности, наряду с жемчугом используются бирюзовые бусинки. Нижнюю часть сережек украшают подвесками из жемчуга.

BARG is ear-rings that are mainly produced by embossing (extruding). *Barg* is traditional ear-rings. The prepared thin plates are extruded with a stamp in the matrix and have the height of 3-4 mm. A basic relief form in the form of plant leaf is soldered on a smooth plate, what forms voluminous and at the same time easy leaves. An ear (*shvenza*) is made mobile on these ear-rings. Inserts / eyelets are set on the upper part.

As distinct from *barg*, in *sadbarg* (another variety of these ear-rings), two pressed flowers of round form, from under which pearls appear, are placed in the flanks of inserts / eyelets.

Equally with pearl, sometimes turquoise beads are used for a more expressiveness. The lower part of ear-rings is adorned with pearl pendants.

БАРФӢ. Яке аз жанрҳои мардумии тоҷикон аст, ки ба навъи суннатҳои мавсимӣ шомил мебошад. Номи жанри мазкур далолат бар мавзӯи он дошта, иҷрои он ба боридани барфи нахустин иртибот дорад, ки пайғоми фаро расидани фасли сарморо мерасонад. *Барфӣ* жанри мардумӣ ва ғайри-китобист, аммо рукни муҳимми онро нома ташкил медиҳад, ки миёни дӯстон, ҳамдарсон, ҳамсоғон, пайвандон, хонаводаҳо ва ҳатто деҳаҳои гуногун паҳн мешавад ва дорои унсурҳои бозӣ мебошад. Бо боридани барфи аввал, шахсе ё гурӯҳе ба номи як нафари мушаххас нома навишта, шартҳои хоҳишҳои худро матраҳ мекунанд ва як нафарро барои шахсан ба мухотаб расонидани нома мефиристанд. Шарти бурди бозӣ ва иҷро гардидани шартҳои нома дар он аст, ки номарасон қабл аз ошкор гардидани ҳадаф ва мухтавои номаи барфӣ ба манзили худ бирасад ва ба дасти мухотаби нома ё шарикони вай наафтад. Дар ғайри ин сурат, ӯро дастгир карда, ба рӯяш сиёҳии дег ё ранге мемоланд, ки нишонаи мағлуб шуданаш ба шумор меояд ва худаш уҳдадор мешуд, то шартҳои навиштаашро барои ғолибон иҷро кунад.

Матни номаҳои барфӣ гуногун буда, ба суннатҳои роиҷ дар минтақаҳо ва таъбу завқи нигоранда вобаста аст. Машхуртарин шакли шартгузори барфӣ, ки дар аксар ноҳияҳои Тоҷикистон ривож дорад, матни зерин мебошад:

Барф меборад бисе хуш, дилрабо,
Барфи нав аз мову барфӣ аз шумо.
Зарра-зарра барф меборад сафед,
Як зиёфат аз шумо дорем умед:
Сандалиро гарм созед аз алав,
Ширбиринҷу шӯлаву оши палав,
Нонҳои кунчидини куббадор,
Себу ангуру дилафрӯзу анор,
Ҳофизи хушхону танбӯру дутор,

Ною ғижжак, чӯраҳои беғубор,
Руставу лавзу мураббою набот,
Пистаю бодому қанду қандалот,
Чормағзу тутмавизи сояғӣ,
Баҳри мо тайёр бошад, чӯрачон.
Бо салому эҳтироми чӯрағӣ,
(Имзо).

БАРФИ. Жанр таджикского народного творчества, который относится к категории сезонных традиций. Название данного жанра (снег – *барф* + *суф.* – й) указывает на его содержание, которое связано с первым снегом и оповещением прихода зимы. *Барфи* является народным и некнижным жанром, при этом, важнейшую её деталь составляет *письмо*, распространяемое среди друзей, одноклассников / сокурсников, соседей, родственников, между различными семьями и даже селениями и обладает элементами игры. С выпадением первого снега, индивидуально или группой составляется специальное письмо, адресованное конкретному лицу, в котором излагаются все условия и желания автора / авторов. Письмо отправляется через посыльного, который обязан передать его лично в руки получателю. Главным условием выигрыша в традиции барфи является умение и ловкость посыльного добраться обратно и не попасть при этом, в руки получателя или его друзей до того, как он обнаружит содержание и цель письма. В обратном случае, его лицо смазывают сажей или краской в знак его поражения и принятия им всех условий, указанных в письме-*барфи*, которые он обязывается исполнить уже перед победителем.

В зависимости от особенностей сохранившихся традиций в регионах, а также – вкусов и стилей авторов, существуют различные тексты писем-барфи. Наряду с этим, самым известным вариантом художественного оформления условий, излагаемых в письмах-барфи, который сохранился во большинстве регионов Таджикистана, является следующий:

Барф меборад базе хуш, дилрабо
[Barf mebārad base khush, dilrābā],

Барфи нав аз мову барфӣ аз шумо
 [Barfī nav az māvu barfī az shumā].
 Зарра-зарра барф меборад сафед
 [Zarra-zarra barf mebārad safed],
 Як зиёфат аз шумо дорем умед
 [Yak ziyāfat az shumā dārem umed]:
 Сандалиро гарм созед аз алав
 [Sandalirā garm sāzed az alav],
 Ширбиринчу шӯлаву оши палав
 [Shirbirinju shōlavu āshi palav],
 Нонҳои кунҷидини куббадор
 [Nānhāi kunjīdini qubbadār],
 Себу ангуру дилафрӯзу анор
 [Sebu anguru dilafruzu anār],
 Ҳофизи хушхону танбӯру дутор
 [Hāfizi khushkhānu tanbōru dutār],
 Ною ғижжак, ҷураҳои беғубор
 [Nāyu ġijjak, jurahāi beğubār],
 Руставу лавзу мураббою набот
 [Rustavu lavzu murabbāyu nabāt],
 Пистаю бодому қанду қандалот
 [Pistayu bādāmu qandu qandalōt],
 Чормағзу тутмавизи сояғӣ
 [Chārmağzu tutmavizi sāyagī],
 Баҳри мо тайёр бошад, ҷураҷон
 [Bahri mā tayyār bāshad, jōrajān].
 Бо салому эҳтироми ҷурағӣ
 [Bā salāmu ehtirāmi jōragī],
 (Подпись).

BARFI is a genre of Tajik folk creativity, which falls into the category of seasonal traditions. The genre name (snow – barf + suffix i) points on its content connected with the first snowing and the information about a winter coming. *Barfī* is a folk and non-book genre, at the same time its most important part is formed with writing, spread among friends, classmates, neighbors, relatives, different families, and even villages as well

as it has the elements of game. With the first snowing, special letter is written by individual or group, addressed to a certain person, where all conditions and wishes of author / authors are stated. The letter is sent with a messenger, who is obliged to give it in receiver's hands personally. Main condition of win in the *barfi* tradition is the ability and dexterity of messenger to come back and at the same time not to be found in receiver's or his friends' hands before they know the content and aim of letter. Otherwise, his face is covered with soot or paint as a sign of his loss and his adopting all conditions, noted in the letter *barfi*, which he pledges to execute for a winner.

Dependently on the specialties of the traditions preserved in regions as well as the tastes and styles of authors, there are different texts of letters-*barfi*. At the same time, the most known version of artistic presentations of the conditions stated in letters-*barfi*, which survived in the majority of regions of Tajikistan, is the following:

*Barf meborad base khush, dilrabo,
Barfi nav az movu barfi az shumo,
Zarra-zarra barf meborad safed,
Yak ziyofat az shumo dorem umed,
Sandaliro garm sozed az alav,
Shirbirinju shulavu oshi palav,
Nonkhai kunjidinikubbador,
Sebu anguru dilafruzu anor,
Hofizi khushkhonu tanburu dutor,
Noyu gizzhak, jurahoi begubor,
Rustavu lavzu murraboyu nabot,
Pistayu bodomu qandu qandalot,
Chormagzu tutmavizi soyagi,
Bahri mo tayor boshad, jurajon,
Bo salomu entirami juragi.
(signature).*

БЕҚАСАБ – матои нимабрешимии якранг, рах-рахи гулдори мавҷнок. Тори оро аз абрешими нафиси сабз, кабуд, зард, сурх, гулобӣ, қаҳваранг тайёр мекунанд. Тобистон

салқинӣ ва зимистон гармӣ медиҳад, зеро аз риштаи пахтагӣ истехсол шудааст ва ин яке аз хосиятҳои ғайриоддии ин матоъ мебошад. Тори бекасаб аз 12 то 18 банд иборат аст. Ҳунармандони моҳир миқдори банди бекасабро ба 30 мерасонанд. Тори бекасаби рахдорро, одатан, ба панҷ-шаш қисм тақсим карда, ҳар якеро алоҳида ранг медиҳанд. Ҳар як калобаро кушода, нахҳои кандашударо мепайванданд ва як ҷо ба як ҷӯб чилла мекунанд. Баъд ўстои нақшандоз мувофиқи нақши дилхоҳ расми матоъро ҷо ба ҷо мекунанд. Тори бекасаби гулдор бо роҳи баста ва кушодаи рангдихӣ нақш дода мешавад. Бекасаби гулдор ба адрас ё подшоҳӣ шабоҳат дорад. Вале нахи тори бекасаб нафису пудаш риштаи ғафс, тори адрас ғафсу пудаш нафис аст. Аз ҳар чашми теғи дастгоҳ 6-8 нахи тори бекасаб, 4 нахи тори адрасро мегузaronанд. Бекасабро якранг, рахдор ва гулдор мебофанд, аммо адрас танҳо гулдор мешавад. Бекасабро дар Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Фарғона, Ҳисор, Истаравшан, Қўрғонтеппа мебофанд. Дар ин ҷо навъҳои зерини бекасаби якранг: (дар баъзе маҳалҳо онро «мушки заъфар» меноманд) «Сидами сабз», «Сидами зангор», «Сидами симобӣ»; бекасаби рахдор: «Байрак», «Пудсафед», «Фирӯза» (Перӯза), «Тасма»; бекасаби гулдор: «Бодомча» мебофанд. Аз бекасаб ҷомаҳо ва ҳар гуна либос медӯзанд. Нафосат, латофат ва асолати ин навъи матоъ дар дизайнерони муосир имкон медиҳад, ки онро барои дар услуби шарқӣ оро додани деворҳои хонаҳо, пардаҳои тирезаҳо, болишту болинҳо ва ҷиҳати рӯкаш намудани мебел истифода намоянд.

БЕКАСАБ – однотонная или полосатая полушелковая ткань. Её тонкая нежная шелковая нить бывает зеленого, синего, желтого, красного, розового, коричневого цветов. Необычной особенностью данной ткани является то, что она дает прохладу летом, а тепло зимой, так как изготовлена также из хлопковых нитей. Обычно *бекасам* ткнут в 12 или 18 нитей. Искусные мастера доводят количество нитей до 30-ти.

Нить полосатого бекасама, как правило, разделяется на 5-

6 частей и красится по отдельности. Затем дизайнером накладывается орнамент.

Бекасаб ткут однотонно, в полоску и цветочками. Его ткут в Бухоре, Самарканде, Худжанде, Фергане, Хисоре, Истаравшане, Кургонтеппе. Известны как лучшие виды, разновидности однотонного бекасаба *мушки заъфар, сидами сабз, сидами зангор, сидами симобӣ*; полосатого бекасаба: *байрак, пудсафед, фирӯза, тасма*; бекасаба в цветочек: *бодомча*. Из бекасаба шьют чапан – чома и различную другую одежду. Красивые узоры этой ткани позволили современным дизайнерам использовать орнамент бекасаба на стенах, занавесах, подушках, мебели и др.

BEQASAB is a monochrom or striped semisilk cloth. Its thin mild silk thread is green, blue, yellow, red, rose, and brown. A specific feature of the cloth is that it gives coolness in summer and warmth in winter because it is also made from cotton threads. *Beqasab* is usually woven with 12 or 18 threads. Skillful masters increase the quantity of threads to 30.

The thread of striped *beqasab*, as a rule, is divided into 5 – 6 parts and dyed separately. Then, a designer lays ornament on.

Beqasab is woven in one-color, stripe, and flower. It is woven in Bukhara, Samarqand, Khujand, Ferghana, Hissar, Istaravshan, and Kurgonteppa. The varieties of one-color *beqasab*: *mushki, za'far, sidami sabz, sidami zangor, sidami simob*; the varieties of striped *beqasab*: *bairak, pudsafed, firuza, tasma*; the varieties of *beqasab* in flower: *bodomcha* are known as the best kinds. *Chapan / joma* and other different clothes are sewn from *beqasab*. Beautiful design of the cloth allowed modern designers to use the ornament of *beqasab* on the walls, curtains, pillows, furniture etc.

БИНОКОРӢ – хунари биносози дар таърихи тоҷикон ба хунари хосае табдил ёфтааст. Дар натиҷаи ин хунари хоса чунин бинохову хонахо пайдо шуданд, ки имруз бо ун-вонҳои хонаи бадахшони, хонаи ягноби, хонаи водинишин, хонаи кухистони маълуманд. Беш аз ин, сохтмоне ба мисли

айвон, технологияи молидани деворхо ва бомхо – андова, гуногунрангии хишт – хишти пухта, хишти хом, хишти лойин.

БИНОКОРИ – строительное ремесло, которое у таджиков отличается глубокой специфичностью. Результатом этого ремесла стало появление таких видов домов как бадахшанский дом, ягнобский дом, долинных дом и горный дом. Более того, айван, своего рода веранда, и технология покрытия стен и крыш – андова, разновидности кирпичей – хишти пухта, хишти хом, хишти лойин.

BINOKORI is a building craft, which is deep specific in the Tajiks. The appearance of such kinds of houses as a badakhshan house, yaghnob house, valley house, and mountainous house became as a result of the craft. Moreover, there are *aivan*, in a sense, verandah and the technology of covering the walls and roofs – *andova*, the variety of bricks – *hishti pukhta*, *hishti hom*, and *hishti loyi*.

БОЛИШТ / БОЛИШТСОЗӢ (ниг.: ТАГСАРӢ)

БОФАНДАГӢ, навъи мероси фархангии гайримодии точикон, хунари бадеӣ, чараени технологии аз ресмон бофтани матоъ мебошад. *Абрешим*, пашм, зағирпоя, канаб, пахта, ҷут ва ғайра ашӯи хоми бофандагианд.

Бофандагӣ аз касбҳои қадима буда, дар давоми асрҳо аҳолии маҳаллӣ аз *алоча*, *қаламӣ*, *суф*, *чит*, *карбос*, *матои хоса*, *дока* ва ғайра истифода мебарданд. *Бофандагӣ* дар Тоҷикистони тоинқилобӣ характери майдакосибӣ дошт. Чихози *бофандагӣ* – асосан *ҳаллоҷӣ*, *чарх*, *дуқон* ва ғайра буд.

Ҳаллоҷӣ, *чириқ*, асбобест, ки бо он пахтаро аз чигит тоза мекарданд.

Дуқон, *дӯқон* – дастгоҳи бофандагиест, ки дар он матоҳои пахтагин, абрешимин ё пашмин мебофанд.

БОФАНДАГИ художественное ремесло / технологический процесс изготовления ткани из нитей.

Веками население использовало такие местные ткани как *алоча, қаламӣ, суф, чит, карбос, матои хоса, дока* и другие.

В средневековье ткачество было исключительно ручным и относилось к разряду мелкого ремесла. Средствами оборудования служили льнотрепалка, прялка, станок и др.

Ҳаллоҷӣ / чириқ – инструмент, с помощью которого очищали хлопок.

Дукон / дӯкон 1) ткацкий инструмент, 1.5-2-хметровой длины, на котором ткали хлопковые, шелковые или шерстяные ткани.

BOFANDAGI is a weaving, an artistic craft / a technological process of producing the cloth from threads.

For centuries, people have been using so local cloths as *alocha, qalama, suf, chit, karbos, matoi khosa, doka*, and others.

In the Middle Ages, weaving was handy only and belonged to the kind of small craft. A scotching-sword, a spinning wheel, machines, and others served as the means of equipment.

Khaloi / chirik was an instrument, with which cotton was cleaned.

Dukon was a weaving tool of 1,5 – 2 meters of the length, in which cotton, silk, and wool cloths were woven.

БУЛБУЛИК [BULBULIK] Яке аз жанрҳои куҳан ва манзуми мардумист, ки ба мавзӯи ишқ ва ҳичронӣ дурии азизон ихтисос ёфта, дар водии Ваҳони Бадахшони Тоҷикистон ба забони ваҳӣ ривож дорад. Булбулик аз се мисраъ таркиб ёфта, вазни мисраъҳо гоҳе баробар нест. Ғолибан, ҳар мисраъ шаш ё ҳафтҳаҷфӣ ва тарзи қофия АБА аст. Суннати шифоҳии *булбуликхонӣ* [Bulbulik khānī] бештар ҳоси занону духтарон аст, ки бо оҳанги муассир, аммо бе сози мусиқӣ иҷро мешавад. Дар он, пас аз иҷрои ҳар намунаи семисраӣ, як мисраи нақарот такрор шуда, семисраҳои муштақилро ба ҳам мепайвандад. Номи жанри мазкур аз мисраи нақарот сарчашма гирифтааст, ки ба гунаҳои зерин

маъмул мебошад: «Булбулик тар номам-э» [Bulbulik tar nāməm-ə] ё «Булбулик тар хонэм-е» [Bulbulik tar khānəm-ə].

Намуна:

Шмолак бку бода [Šmālak bʰku bāda],
Ға нола бы мы тсаре [Ġa nāla bʰ mʰ tsarə],
Ти нола бы ғам бода [Ti nāla bʰ ǵam bāda].
Булбулик тар номэм-е [Bulbulik tar nāməm-ə].

БУЛБУЛИК Представляет один из древних народных жанров, имеющих стихотворную форму на тему любовной лирики и разлуки. Бытует в Вахонской долине Горного Бадахшана Таджикистана на языке вахи. *Булбулик* состоит из трёх строк, которые иногда имеют различную метрику. Каждая строка в данном жанре включает шесть или семь слогов и форму рифмования АБА. Устная традиция *булбуликхони* [Bulbulik khānī] поддерживается, главным образом, женщинами и исполняется в особых мотивах, но без сопровождения музыкальных инструментов. После исполнения каждых отдельных трёх строк, повторяется строка припева, соединяя законченные по смыслу трёхстрочия. Название данного жанра вытекает из строки припева, известной в нижеследующих вариантах: «Булбулик тар номэм-е» [Bulbulik tar nāməm-ə] или «Булбулик тар хонэм-е» [Bulbulik tar khānəm-ə]. *Например:*

Шмолак бку бода [Šmālak bʰku bāda],
Ға нола бы мы тсаре [Ġa nāla bʰ mʰ tsarə]
Ти нола бы ғам бода [Ti nāla bʰ ǵam bāda]
Булбулик тар номэм-е [Bulbulik tar nāməm-ə].

BULBULIK is one of ancient folk genres, which has the form expressed in verse on the theme of love lyrics and separation. In Tajikistan, it exists in Vakhon valley of Mountainous Badakhshan in Vakhi language. *Bulbulik* consists of three lines, which sometimes have different metrics. In the genre, each line includes six or seven syllables and a rhyming form АВА. An oral tradition *bulbulikkhoni* is mainly maintained by women and performed in special motifs but without musical

instruments accompanying. After performing each separate three lines, a refrain's line is repeated, linking the three lines completed implicitly. The name of the genre comes from a refrain's line, known in the following versions: «*Bulbulik tar nomem-e*» or «*Bulbulik tar khonem-e*». For example:

*Shmolak bku boda,
Ga nola by my tsare,
Ti nola by gam boda,
Bulbulik tar nomem-e.*

БУРИДА – ин шакли ҳунар ҳам дар дӯзандагӣ ва ҳам номи таъом истифода мешавад. а) буридаҳои матоъ дар якҷоягӣ дар дӯхтани кӯрпа, кӯрпача, болишт, либоси кӯдакона (чандадӯзӣ) дастархон, пойандози арӯсӣ, дарпартои хона истифода мешавад. б) бурида – номи таоми хамаири дар баъзе маҳалҳо дар шакли секунҷаҳои хурд (тупача) ва дар дигар маҳалҳо – дар шакли риштаҳои дароз-дароз бурида мешавад.

БУРИДА – истифода мешавад дар ду маъно:

а) бурида ин қисмҳои / қисмҳои тоқ, ки ба ҳам бастида мешаванд барои сохтани тоқҳои пурра, ки истифода мешаванд барои наволочкаҳо, скатертиҳо, курпачаҳо, кӯдакони тоқ.

б) бурида – номи тоқи аз тоқ дар шакли *тупача* – кӯдакони тоқ (1), а инчунин дар шакли тоқҳои узун ва нӯлӣ – *бурида*.

BURIDA is used in two meanings.

Burida is the bits / cuts of cloths that are sewn together in order whole cloth could be compiled, which is used for pillowcases, tablecloths, *kurpachas*, and *children clothes*.

Burida is the name of the dish cooked from flour in the form of *tuppacha* – small triangles (1) as well as in the form of thin long threads – *burida*.

БҶҶҶҶҶҶҶ – яке аз ҳунари қадимаи миллии тоҷикон буда, аз давраҳои қадим то ба имрӯз ҳунаромандони ҳунари халқӣ ин ҳунаро идома медиҳанд. Бояд гуфт, ки

сохтан ё ин ки тайёр намудани бӯрё хеле одӣ ва осон буда, маҳсулоти тайершудаи он – бурё барои истифодабарӣ фоида дорад.

Барои сохтани бӯрё ҳунарманд баъди пухта расидани растании қамиш, ки лух ҳам меноманд, онро бо дисти майдаи алафдаравӣ аз ҷойҳои маҳсус дарав карда, баъд онро дар як ҷои соя тақрибан то 10-12 рӯз нигоҳ медорад. Баъди хушк гардидани маҳсулот дар як ҷойи ҳамвор мисли мӯй-бофӣ онро мебофанд. Бӯрё барои рӯи кат, болои суфа ва дар хонаҳо барои истифода бурдан хеле хуб аст. Чунки матои бӯрё намнокиро ба худ нагирифта, аз таги он намнокӣ ба боло намегузарад.

БУРЁБОФИ – один из древнейших ремесел таджиков. Народные ремесленники продолжают заниматься этим ремеслом с древности по сей день.

Следует отметить, что бурё очень легко и прост в изготовлении. Изделие, которое изготавливается – бурё очень полезен для использования.

Для его изготовления ремесленник косит / жнет спелый камыш (растение), который также называется лух. Он косит / жнет его в особых местах и оставляет его на тенистом месте дней 10-12 для высыхания. После высыхания камыша его кладут на широкое место и плетут как косу. Бӯрё используется для настилки поверх ката (традиционного деревянного топчана), суфы (традиционного глиняного или кирпичного возвышения, на котором летом днем сидят, прооходят время, а ночью спят), а также в комнатах дома. Это очень удобно, так как бурё не пропускает влагу через себя.

BURYOBOFI is one of the most ancient crafts of the Tajiks. Up to now, folk craftsmen go on being engaged in the craft that originated from antiquity.

One should note that *buryo* is very easy and simple in producing. The item being produced – *buryo* - is very useful.

In order to make it, a craftsman mows / reaps ripe reed (plant), which is also called *lukh*. He mows / reaps it in special

places and leaves it to be dried in a shadowy place for 10 – 12 days. After drying, the reed is put on a wide place and is woven as a braid. *Buryo* is used for being covered on *kat* (traditional wooden *topchan*), *sufa* (traditional clay or brick high place, on which people sit during day, spend time, and slip in summer) as well as in the rooms of house. This is very comfortable because *buryo* is waterproof.

ГАНДУМДАРАВИ БО СУРУДИ «МАН ДОҒ» (ниг.: Жанрҳои мавсимӣ)

ГАНДУМКУБИ / ХИРМАНКУБИ БО СУРУДИ «МАЙДАЁ» (ниг.: Жанрҳои мавсимӣ)

ГАҲВОРАСОЗИ – ҳунари сохтани гаҳвора. Дар он кӯдак аз хафт-дахрӯзагиаш то 2-3-солагиаш меҳобад.

Устоҳои гаҳворасоз мавриди сохтани гаҳвора ҳунари худро бо меҳру муҳаббати беандоза ба кӯдакон изҳор мекоранд. Ҳунарманд заҳмат харҷ намуда, кӯшиш мекунад, ки гаҳвора роҳатбахшу мунаққаш бошад ва ба тифл аз оғоз эҳсоси зебоипарастиро тақдир намояд.

Гаҳвораро аз чӯби дарахтони бед, чинор, чормағз, зардолу ва пояшро бештар аз чӯби тут месозанд. Одатан дарозии гаҳвора аз 92 см то 1–1,5 м, бараш 35–45 см ва баландиаш 50 – 60 см мешавад.

Гаҳвора аз даста ва тахтчӯба иборат буда, поёнтари тахтчӯбаро барои тубак (сиба) сӯроҳ мекунанд. Даста бо тахтчӯба аз ду тараф бо чанбари нимдоира васл мешавад. Барои муҳофизати сар ва пой кӯдак ба дохили чанбар ба тарзи амудӣ чӯбакҳо мегузоранд. Чӯби дастбанд ва побанд дар зери гаҳвора дар байни ду поя ё зерчӯби паҳлӯи гаҳвора гузошта мешавад. Даставу чанбарҳо ва қасабаи гаҳвораро наққошиву кандакорӣ мекунанд ва бо рангҳо ороиш медиҳанд. Барои бозии кӯдак дар ҷо-ҷои даста бозича, ғилдирақчаҳои кунгурадори чӯбӣ ва ҳар гуна марҷону зангулачаҳо меовезанд.

ГАХВОРАСОЗИ – ремесло изготовления колыбельки. В ней ребенок спит с семи-десятидневного возраста до двух, иногда трехлетнего возраста.

Ремесленники-гахворасозы относятся к своему умению с большой любовью, читая при этом благие напутствия младенцу – будущему хозяину колыбельки. Ремесленник старается, чтобы ребенку было просторно и комфортно спать в колыбельке. Они украшают гахвора орнаментом, чтобы у ребенка с первых дней воспитывать хороший эстетический вкус.

Гахвора изготавливают из дерева ореха, абрикоса, нижнюю часть преимущественно из дерева тутовника. Обычная длина гахворы от 92 см до 1-1,5с, ширина 35– 45 см и высота 50 – 60 см.

Для хорошего сна созданы в гахворе все условия. Для игры ребенка после сна на ручку гахвора навешивают легкие яркие игрушки.

Отдельно шьют покрывало для гахвора. Это требует особого умения. В нематериальном культурном наследии определилась отдельное ремесло швеи покрывал для колыбелек – гахворапушдуз, а само покрывало – гахворапуш. Оно бывает двух видов – зимнее и летнее. Покрывало имеет форму самой колыбельки и состоит из двух частей – нижней, которая покрывает ноги младенца и верхнюю, покрывающую с головы до пояса ребенка.

GAHVORASOZI is a craft of cradle producing. In it, a child sleeps from a seven-nine days old age to two, sometimes three years old age.

Craftsmen-*gahvorasoze*s treat their skills with large love, at the same time reading good wishes to a baby, a future owner of cradle. A craftsman tries so that a baby could sleep spaciouly and comfortably in the cradle. They adorn *gahvora* with ornament to bring up a good aesthetic taste in a baby from the first days.

Gahvora is produced from wood, nut, and apricot, a lower part is predominately made from a mulberry tree. A usual length

of *gahvora* is from 92 sm. to 1 - 1,5 sm., its width is 35 – 45 sm., and its height is 50 – 60 sm.

All conditions are created in order one could sleep well in *gahvora*. Light bright toys are hung on the handle of *gahvora* so that a child could play with them after sleeping.

Bedsread is sewn separately for *gahvora*. It requires special skills. In an intangible cultural heritage, the craft of bedsread sewing for cradles – *gahvorapushtuz* – was determined separately, and itself bedsread – *gahvorapush*. It is in two kinds – for winter and summer. Bedsread has the form of cradle itself and consists of two parts – a lower one that covers baby's legs and an upper one that covers from the head to waist of baby.

ГАЧКОРӢ, навъи маъмули санъати ороишиву амалӣ мебошад, ки ба ҳунари кандакорӣ вобаста аст. Гаҷ як намуди санги сафеди мулоим аст. Гаҷ санги маъдании маҳсус аст, ки онро дар кӯраҳо пухта, дар бинокорӣ ба кор мебаранд. Хокаи гаҷ низ истифода бурда мешавад, ки он хеле маҳин аст. Онро гулкаҷ меноманд.

Ҳунари гаҷкорӣ дар қиёс бо кандакории рӯи чӯб сода ва сабуктар аст. Вале истифодаи он риояи қоидаҳои хосаро талаб мекунад.

Номҳои нақшҳо: рута, мадохил, якрафтор, серафтор, ислимии барги, нақши мунаббат, даврагул, турунҷ, китоба, таблу, гули гирех, намоён ва ғ.

Асбобҳои корӣ: қалам, пилтақалам, минқор, шутургардан, патакбинӣ, пухқалам, наво, қалами шуқуфта, морпеч, инчунин, исканаи нова, исканаи кунҷак, исканаи рост, корди пардозӣ / гулкалам, дарафш, элак, сатил, андовачӯб, чӯби рост, ахта. и др.

Чараени гаҷкори хашт амалро дар бар мегирад

Гаҷ, ки ранги сафед дорад, дохили биноро равшан мегардонад.

Рамзҳои гаҷкори дар тули хазорсолаҳо ташаккул ёфтаанд. Имруз онҳо ифтихори зебоипарастии мардум ба ҳисоб меравад.

Дар давраи асримиенаги гачкорино дар ороишоти мадраса, масчитхо, макбарахо ва хатто хонаҳои истикомати истифода мебурданд.

Технологияи суннати гачкори аз чунин амалхо иборат аст: заминкор, лӯлапардоз бо истифодаи накшҳои ислими вап гирех, пахпардоз, чокапардоз (дутабака), табақпардоз (ба растаниет). Технологияи бехтарин гулгач махсуб мешавад.

Санъати гачкори бештар дар ороиши биноҳои маъмури ва фарханги истифода бурда мешавад. Дар байни онҳо бинои Театри давлатии академии опера ва балет ба номи С.Айни, собик бинои Китобхонаи миллии ба номи Фирдавси, чойхонаҳои «Рохат» ва «Саодат», меҳмонхонаи «Тоҷикистон» (Душанбе), Музеи чумхуриявии ба номи Рудаки (Панҷакент), Музеи «2700-солагии Қӯлоб» (ш. Қӯлоб) ва диг.

Устоҳои машхури гачкори тоҷик: Асадов М., Гафуров А., Усто Амриддин, Кодиров Мирзораҳим, Кодиров Абдукодир, бародарон Абдусаттору Абдуқаҳҳор, бародарон Фозилу Хусейн, Максуд, Шароф, устоҳои имрузаи гачкор Маҳмудов Саидҷон, Хайдаров Толибҷон, Чумъаев Хасанбой, Аҳмедов Раҳимберди, Одинаев Мансурбой, Ҳамдамов Раҳимҷон.

ГАЧКОРИ, разновидность офомительско-прикладного искусства, связанная с ремеслом резьбы / гравировки. Гач – разновидность белого мягкого камня, специальный минерал, который варится и затем используется нежный в оформлении зданий. Используется и порошок гача, отличающийся своей особой нежностью. Его называют гулкач.

Ремесло качкори в отличии от резьбы по дереву намного прост и легок в резьбе. Но использование его требует строго соблюдения особых непростых правил.

Название орнаментов: рута, мадохил, якрафтор, серафтор, ислимии барги, накши мунаббат, даврагул, турунҷ, китоба, табу, гули гирех, намоён и др.

Рабочие инструменты: қалам, пилтақалам, минқор, шу-тургардан, патакбинӣ, пухқалам, наво, қалами шуқуфта, морпеч, а также исканаи нова, исканаи кунҷак, исканаи

рост, корди пардозӣ / гулқалам, дарафш, элак, сатил, андовачӯб, чӯби рост, ахта (калька). и др.

Процесс гачкори состоит из восьми этапов работы.

Поскольку гач белый, то оформление осветляет внутреннюю часть зданий.

Символика гачкори сформировалась веками. Сегодня она превратилась в гордость эстетического вкуса народа.

В средневековье использовался в постройках мадраса, мечетей, мавзолеев и даже жилых домах.

Традиционная технология гачкори включает следующие виды: заминкор, лӯлапардоз с использованием орнаментов ислими и гирех, пахпардоз, чокапардоз (двуслойный), табакпардоз (преимущественно растительный мир). Лучшей технологией признана гулгач.

Искусство гачкори преимущественно используется при оформлении административных и культурного значения зданий. Среди них здание Государственного академического театра оперы и балета имени С.Айни, старое здание Национальной библиотеки им. Фирдавси, чайханы «Рохат» и «Саодат», гостиницы «Таджикистан» (Душанбе), Республиканского музея им. Рудаки (Пенджикент), музейного комплекса «2700-летия Куляба» (г. Куляба) и др.

Известные мастера гачкори: Асадов М., Гафуров А., Усто Амриддин, Кодиров Мирзорахим, Кодиров Абдукодир, братья Абдусаттор и Абдукаххор, братья Фозил и Хусейн, Максуд, Шароф, сегодняшние таджикские усто Махмудов Саидчон, Хайдаров Толибчон, Чумъаев Хасанбой, Ахмедов Рахимберди, Одинаев Мансурбой, Хамдамов Рахимчон.

GACHKORI is a variety of decorative-applied arts, connected with the craft of carving / engraving. *Gach* is the variety of white soft stone, especial mineral that is boiled and then used to decorate buildings mildly. The powder of *gach* is also used, which is remarkable for its special mildness. It is called *gulkach*.

As distinct of carving, the craft *kachkori* is easier and simpler

in carving. However the use of it requires a strict observance of special difficult rules.

The names of ornaments are the following: *ruta*, *yakraftor*, *seraftor*, *islimii bargi*, *haqshi munnabatt*, *davragul*, *turunj*, *kitoba*, *tablu*, *guli girekh*, *hamoyon* etc.

Working instruments are the following: *qalam*, *piltaqalam*, *minqor*, *shuturgardan*, *patakbinni*, *pukhqalam*, *navo*, *qalami shukufta*, *morpech* as well as *iskanai nova*, *iskanai kunjak*, *iskanai rost*, *pardozi/gulqalam*, *darafsh*, *elak*, *satil*, *andovachub*, *chubi rost*, *akhta* (tracing paper) etc.

The process of *gachkori* consists of eight working stages.

Since *gach* is white, decoration lightens the inside part of buildings.

The symbolic of *gachkori* was formed during centuries. Today, it has turned into the pride of aesthetic taste of nation.

In the Middle Ages, it was used in building madrasahs, mosques, mausoleums, and even living houses.

A traditional technology *gachkori* includes the following kinds: *zaminkor*, *lulapardoz* (bilayer), and *tabaqpardoz* (predominantly – a plant world). *Gulgach* has been recognized as the best technology.

The *gachkori* art is predominantly used to decorate the houses of administrative and cultural significance. Among them, there are the building of State Academic Theatre of Ballet and Opera named after S. Aini, the old building of National Library named after Firdawsi, the Teahouses «Rokhat» and «Saodat», the Hotel «Tajikistan» (Dushanbe), Republic Museum named after Rudaki (Penjikent), a museum complex «2 700 years old of Kullyab» (Kulob), and others.

Well-known masters of *gachkori* are Asadov M., Ghafurov A., Usto Amriddin, Kodirov Mirzorahim, Kodirov Abdukodir, brothers Abdusattor and Abdukakhor, brothers Fozil and Khusein, Maksud, Sharof, today's Tajik ustos - Makhmudov Saidjohn, Khaidarov Tolibjohn, Jum'ayev Khasanboi, Akhmedov Rahimberdi Odinayev Mansurboi, and Khamdamov Rahimjohn.

ГИЛЕМБОФӢ (ниг.: ҚолинбофӢ)

ГИЛКОРӢ – аз гил / лойи махсустайёркардашуда сохтани зарфҳо, ҳайкалҳо, шаклҳои гуногуни ороишӣ.

ГИЛКОРИ – изготовление посуды, статуй и всевозможных сувениров из специальной глины.

GILKORI is the production of plates and dishes, statues, and various souvenirs from special clay.

ГИРДАЧА (ниг. Нонпазӣ)

ГУЛБАСТ – матои дастии сифати пахтагин ва сернақши аст. Дар минтақаи Кӯлоб васеъ истифода мешавад.

Дар рӯи матои пахтагини сафед, яъне сон, *сони гуломҷонӣ* омода мегардад. Ҳангоми интихоби матоъ бояд ҷолоку зирак буд, зеро ки агар Сони интихоб намуда бо риштаҳои абрешимӣ (синтетикӣ) омехта набошад, ҷунки дар рӯи он гулҳо дуруст ҷаконда намешаванд. Яъне, гулбастро дар рӯи он омода кардан имконнопазир аст.

Дар коркарди гулбаст асосан аз рангҳои одӣ, ки миёни аҳоли бо номи *ранги қавволӣ* маъмул аст, истифода карда мешавад. Матои гулбастро асосан бо рангҳои зард, сабз ва сурхи ҷигарӣ дидан мумкин аст. Аз қадим гулбаст бо ранги сурхи ҷигарӣ омода мегардид. Аммо аз асри XX сар карда ҳунармандон барои диққати мардумро ҷалб кардан дар омода намудани гулбаст аз рангҳои зард ва сабз истифода мекардагӣ шуданд. Рангҳои гулбастро ҳунармандон чунин талқин медиҳанд: Ранги зард – рамзи рӯшноӣ; ранги сабз – сарсабзӣ, камоли умр; ранги сурхи ҷигарӣ – рамзи мубориза.

Дар рӯи матоъ гулҳои *моҳтоб*, *офтоб*, *қачақ*, *шоҳча*, *бодмак*, *туморча* ҷаконида мешаванд.

Тарзи омода кардани гулбаст чунин аст: барои гулбасти зард, мо дар нӯги ҷуб каме доқаро печонида, онро дар ранги зард тар намуда, дар рӯи сони сафед бо тарзи равиши гулҳо мечаконем. Сипас, ранги ҷаконида ё гули ҷаконидаро бо ре-

смонҳои пахтагини сафед мебандем. Ҳар як чакидаро алоҳида бояд баст ва ресмон ҳатман пахтагин бошад, ресмонҳои абрешимӣ истифода намешаванд. Баъде ки гулҳои чаконида баста шуданд, дар зерӣ дег оташ гирида, дар он рангобаи зардро мечӯшонем ва гулбасти нимтайёро ба он меандозем. Матоъ дар дохили дег 15 дақиқа мечӯшад. Баъд онро аз оби чӯшида гирифта, бо оби хунук обгардон мекунем ва дар баландии офтобрас меовезем. Баъди хушк шудани матоъ гулҳои бастаро кушода, онҳоро бо рангҳои сурхи чигарӣ, гулобӣ ё сабз оро медиҳем. Баъди ороиш гулҳои рӯи матоъ маълум мегарданд.

ГУЛБАСТ – хлопчатобумажная ручного изготовления, чрезвычайно яркоцветная ткань. Изготавливается в регионе Кулоб.

Сперва изготавливается *сон* – хлопчатобумажная однотонная белая ткань известная под названием *сопи гуломҷонӣ*. Иногда эта белая основа покупается. Она должна быть исключительно из хлопка. Иначе на ней невозможно использовать разноцветные цветы.

В обработке гулбаст используется натуральная краска, приготовленная из растений, известная среди народа как ранги кавволи. Раньше гулбаст изготавливался только бордового цвета. Однако, начиная с XX века, стали изготавливаться и желтого и зеленого цветов. Толкование цветов ремесленниками следующее: желтое – символ света; зеленое – символ созидания, жизни; бордовый цвет – символ борьбы. Посредством гулбаст на ткань оформляется цветами *моҳтоб*, *офтоб*, *качак*, *шоҳча*, *бодомак*, *туморча*.

Технология приготовления исключительно ручной работы. Подразумевает рисование, обматывание нитками, крашение, кипячение, высушивание.

GULBAST is a cotton bright-color handmade cloth. It is produced in the Kulob region.

First of all *son* – a cotton monochrome white cloth, known under the name *soni ghulomjohni* – is produced. Sometimes this

white base is bought. It must be made from cotton only. Otherwise, it is impossible to use different colors on it.

A natural paint, made from plants and known as *rangi kavvoli* among people, is used in processing *gulbast*. *Gulbast* was only produced in vinous color before. However, since the XX century it has been made in yellow and green colors. The interpretation of colors by craftsmen is the following: yellow is the symbol of light, green is the symbol of creation, life, and vinous is the symbol of struggle. The colors *mohtob*, *oftob*, *kajak*, *shokhcha*, *bodomak*, and *tumorcha* are put on the cloth by mean of *gulbast*.

The technique of producing is manual only. It means drawing, round wrapping with treads, dyeing, boiling, and drying.

ГУЛГАРДОНӢ [GULGARDĀNĪ] Суннати куҳани мавсимист, дар фарҳанги мардумии тоҷикон ҳифз гардида ва хоси айёми оғози баҳор аст. Гулгардонӣ аз сайри кӯдакон дар боғу саҳро ва роҳу доманаҳои кӯҳӣ оғоз гардида, бо чидани нахустин гулҳои баҳорӣ – сийҳгӯш [Siyāhgōš] / сияҳгӯш [Siyahgōš] / гули Сиёвуш / [Guli Siyāvūš] ва ё гули зардак [Guli zardak] / гули наврӯзӣ [Guli navrōzī] / бойчечак [Bāychechak] идома меёбад. Кӯдакон гулҳои чидаро ба деҳаву маҳаллаҳои худ оварда, бо тақдим кардани онҳо ба калонсолон, муждаи поёни зимистон ва оғози баҳорро мерасонанд. Онҳо назди дари хонаҳо рафта, бо ҳам таронаҳои хоси суннати мазкурро мехонанд, ки дар минтақаҳои гуногун вариантҳои гуногун дорад. Таронаҳои «Баҳор омад» ва «Бойчечак» дар Хучанд, Исфара, Истаравшан; «Гули баҳман», «Гули зард», «Кантуқӣ», «Бойчечак» / «Бойкандак» дар водии Зарафшон; «Гули баҳор», «Сияҳгӯш», «Бойчечак» дар водии Ҳисор, «Гули сияҳгӯш», «Гули баҳор» дар Хатлон, «Суруди наврӯзӣ» дар Бадахшон ва ғ. аз ҷумлаи сурудҳои гулгардонист. Соҳибони хонаҳо дар ивази муждаи баҳор, ба кӯдакони гулгардон ширинӣ ё қурут, ё микдоре кунҷид, гандум, биринҷ, лӯбиё, мош ё наҳӯдро ба унвони муждагонӣ медиҳанд.

ГУЛГАРДОНИ [GULGARDONI] Название старинной сезонной традиции в народной культуре таджиков, характерной периоду начала весны. *Гулгардони* начинается с похода детей по садам, полям, горным тропам и склонам, где они собирают первые весенние цветы – сиёхгуш [Siyāhgōš] / сияхгуш [Siyahgōš] / гули Сиёвуш / [Guli Siyāvūš] или гули зардак [Guli zardak] / гули наврузи [Guli navrōzī] / бойчечак [Bāychechak]. Дети приносят цветы в свои селения, кварталы и дарят их взрослым, тем самым оповещая их об окончании зимних холодов и наступлении весны. Они группами ходят по домам, напевая специальные песни, характерные данной традиции, различные варианты которых сохранились в регионах. В частности, песни «Бахор омад» и «Бойчечак», бытующие в Худжанде, Исфаре, Истаравшане; «Гули бахман», «Гули зард», «Кантуки», «Бойчечак» / «Бойкандак» – в Зеравшанской долине; «Гули бахор», «Сияхгуш», «Бойчечак» – в Гиссарской долине, «Гули сияхгуш», «Гули бахор» – в Хатлоне, «Суруди наврузи» – на Бадахшане и т.д. относятся к числу традиционных песен гулгардони. Хозяева домов дарят детям, исполняющим данную традицию, сладости или сушёные кисломолочные шарики – курут, или горсть кунжута, пшеницы, риса, фасоли, маша или гороха в качестве благодарности за принесённую ими добрую весть о приходе весны.

GULGARDONI is the name of old calendar tradition in a folk culture of the Tajiks, it is typical to the period of the spring's start. *Gulgardoni* starts with the walk of children to gardens, fields, and mountainous paths and flaks, where they gather the first spring flowers – *siyokhgush*, *guli Siyovush*, *guli zardak*, *guli navрузи*, and *boichechak*. Children bring the flowers in their villages and give them to adults, thereby informing them about ending winter colds and spring coming. They in groups go to houses, singing special songs that are typical to the tradition, different versions of which have been preserved in regions. Particularly, the songs «*Bakhor omad*» and «*Boichechak*» existing in Khujand, Isfara, and Istaravshan; «*Guli bakhman*»,

«*Guli zard*», «*Kantuki*», «*Boichechak*»/»*Boikandak*» – in Zeravshan valley; «*Guli bakhor*», «*Siyakhgush*», «*Boichechak*» – in Hissar valley; «*Guli siyakhgush*», «*Guli bakhor*» – in Khatlon; «*Surudi navruz*i» – in Badakhshan, and others belong to a number of traditional songs *gulgardoni*. The owners of houses give children, who fulfill this tradition, candies or dried milky balls – *kurut*, or the handful of sesame, wheat, rice, bean, mung bean or pea as gratefulness for good information about coming spring, brought by them.

ГУЛДҶЗӢ навъи санъати ороиши амалии халқӣ. Гүлдүзӣ – ҳунари дӯхтани нақши гүл ба рӯи матоъ, ҳунари бадеи. Гүлдүз – касе ки ба рӯи матоъҳо нақш медүзад.

Он аз қадимтарин навъи санъати халқӣ буда, бо сӯзан ва чангакчаҳои махсуси гүлдүзӣ дар рӯи матоъҳои гуногун (пӯст, намад) бо ресмонҳои пахтагӣ, пашмӣ, абрешимӣ ва нахҳои зариву нуқрагӣ, инчунин бо сангҳои қиматбаҳо, шаддаи майда, мӯҳраҳои реза, пулакчаҳои рахшон, тангаҳо, марҷону марворидҳо дастӣ иҷро карда мешавад. Ҳоло аксаран ин амалро мошинҳои дарздүзии махсуси гүлдүзӣ иҷро мекунанд.

Гүлдүзӣ аслан шӯғли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, истиқоматгоҳ, ҷиҳози хона, ашӯи шахсӣ (дастмол, чузвдон, тамоқудон ва ғайра) истифода мешавад.

Асбобу олати асосии гүлдүзӣ сӯзан, чангак, дарафш, ангуштпона (ҳоло ҳуди мошини махсуси гүлдүзӣ) мебошад.

Шаклҳои (технология) гүлдузи: юрма, илма ё пешсӯзани, илмок, ироқӣ, ирокии чида, санама, нақшин, босма, кандахаёл, чиндахаёл, хомдүзӣ, чамак (ҳунари ё гӯши бузак), бахия, қуппа ва ғайра.

Яке аз намӯдҳои муҳими кашидадүзӣ – зардүзист, ки бо зарресмон духта мешавад.

Нақшҳои куртаҳои занона (Кӯлоб, Қаротегин, Дарвоз ва Бадахшон) хеле қолиб буда, ҳар як услуби ҳудро дорад. Ашӯҳои дигар – миенбанд, токи / туппи, сузани, гули даври, зардевори ва ғайра

Дар сарзамини тоҷикон гүлдүзӣ асосан ҳунари дастии авлодӣ буд. Дар асри 20 таъсиси омӯзишгоҳҳои рассомию

бадей, иттифокҳои эҷодӣ, фонди бадей, корхонаю иттиҳодияҳои ҳунарий таъсис дода шуд, технологияи гулдӯзи тағйир ёфт: мошинҳои гулдӯзи афзалият пайдо карданд.

ГУЛДУЗИ вид народного прикладного искусства, выражающийся в вышивании узоров на ткани. Гулдуз, человек, занимающийся ремеслом гулдузи.

Это вышивание иглой и крючком хлопчатобумажными, шерстяными, шелковыми серебрянными и золотыми нитками, а также бисером, драгоценными камешками, монетками, жемчугом и др. Главное то, что гулдузи делается вручную. Хотя в XX веке создали вышивальные машинки, но по качеству они уступают ручной работе.

Гулдузи – это ремесло, которым занимаются на дому.

Рабочими инструментами являются игла, крючок, наперсток.

Технология гулдузи очень разнообразна: юрма, илма, пешсузани, илмок, ироки, ирокии чида, санама, накшин, босма, кандахаёл, чиндахаёл, хомдузи, чамак, ҳунари, гуши бузак, бахия, куппа и др.

Один из популярных видов гулдузи является зардузи, вышиваемый золотыми нитками.

Гулдузи используют как в одежде, так и в различных предметах быта. Узоры зависят от того, на чем вышивается гулдузи. Глубоко специфичны узоры на женских платьях (Кулоб, Каротегин, Дарвоз и Бадахшон), мужских тубетейках – токи / туппи Истравшана и Кулоба, мужские поясплатки – миенбанд / яккабанд, настенные вышитые полотна – сузани, гули даври, зардевориузоры.

Среди таджиков гулдузи был семейным художественным ремеслом. В XX веке были организованы государственные культурные и образовательные институты, занимающиеся гулдузи.

GULDUZI is a kind of folk applied arts, expressed in the embroidery of ornament on the cloth. *Gulduz* is a person who is engaged in the craft *gulduzi*.

This is the embroidery with a needle and a crochet needle as well as cotton, wool, silk, silver and gold threads, and beads, jewels, coins; pearl etc. The main thing is that *gulduzi* is made by hands. Although in the XX century, embroidery machines were invented but they were inferior to handicraft.

Gulduzi is the craft that is implemented at home. Working instruments are a needle, crochet needle, and thimble.

The technology *gulduzi* is very diverse: *yurma, ilma, peshsuzani, ilmok, iroki, irokii chuda, sanama, nakshin, bosma, kandakhyol, chindakhayol, khomduzi, chamak, khinari, gushi buzak, bakhiya, kuppа*, and others.

One of popular kinds of *gulduzi* is *zarduзи*, broidered with gold threads.

Gulduzi is used both in clothes and in different home things. Ornaments depend on what is broidered *gulduzi* with. The ornaments on women's dresses (Kulob, Karotegin, Darvoz, and Badakhshan), men's skullcaps – *toki / tuppі* (Istaravshan, Kulob), men's belt-kerchief – *miyonband / yakkaband*, wall-embroidered canvases – *suzani, guli davri*, and *zardevori* ones – are deep specific.

Among Tajiks, *gulduzi* was a family art craft. State, cultural, and educational institutions concerning *gulduzi* were established in the XX century.

ГУППИЗАНИЙ (ниг. Дӯғкашӣ)

ҒАЗАЛҲОНӢ 1) суннати хондани ғазал; 2) яке (аз ду) аз суннатҳои асосии сарояндагии тоҷикон.

ҒАЗАЛҲОНИ 1) традиция чтения газелей; 2) одна (из двух) основных традиций традиционного певческого искусства таджиков

ҒАРАНГДӢЗӢ – як намуди кашидадӢзӣ буда, нақшхоро бо риштаҳои гуногунранг медӢзанд. Ғарангро ба болои гахвораи кӯдаки навзод истифода мебаранд. Инчунин ғаранг чун рӯпӯши кӯрпачаҳо, дар «токчаҳо» – ҷои бо тар-

тиб гузоштани кӯрпачаҳо ва болиштҳо истифода мебаранд.
(Рофиева)

ГАРАНГДУЗИ – вышитое покрывало для колыбельки ребенка (в соответствующей форме) или для покрытия ниши (тахмон) курпа и курпачи, подушек. Вышивается цветными нитками, многоцветно.

GHARANGDUZI is a bedspread woven for a child's cradle (in corresponding form) or for covering the niche of *kurpa*, *kurpacha*, and pillows. It is sewn with color threads and is colorful.

ГИЛОФСОЗӢ – ғилоф барои кордандозӣ дар миёни мардон чун нишонаи далерию бузургӣ овехта мешавад. Домодҳои деҳа ғилофро баъди тӯй дар миёнашон меовезанд.
(Рофиева)

ГИЛОФСОЗИ – изготовление ножны, футляра для ножей. Гилоф носится на поясе у мужчин как признак его смелости и храбрости. Сегодня женихи носят гилоф с ножом нае после свадьбы в течении определенного времени. Гилоф изготавливается из кожи.

GHLOFSOZI is a production of belt clips, the boxes for knives. *Ghilof* is brought on men's belts as attribute of his bravery. Today, fiancés wear *ghilof* with a knife on the belt after wedding during certain time. *Ghilof* is made from skin.

ГИЦЧАК ба гурӯҳи торӣ-камони созҳои мусиқӣ дохил мегардад.

Гиччак аз ҷӯби зардолу, тут, чормағз сохта шуда, аз даста ва косахона иборат аст, ки косахонаи он бо пӯст пӯшонида шудааст. Чор сим дорад, ки дар квинта ҷӯр шуда, бо камонча навохта мешавад.

Адвораш дар калиди скрипка навишта мешавад.

Вобаста ба имкониятҳои зиёди техники ва садобарорӣ

яке аз созҳои асосӣ ва якканавоз ба ҳисоб меравад. Дар тамоми гуруҳҳои хунарӣ ва оркестр ҳамчун сози асосӣ истифода мебаранд.

Соҳти ғиччак аз ғӯшакҳо, остона, даста, торҳо (4 тор), харак, косахона, мембрана, муштак, пой ё худ поя, камончӯб, зеҳ иборат аст.

Дар мусикии тоҷик ду шакли ғиччакро истифода мебаранд: доирашакл ва чоркунча.

Ғиччаки кӯҳистонӣ, дарозиаш 55–60см, иборат аз ду тор, чоркунчашакл.

Ғиччаки косахонааш доирашакл нисбат ба ғиччаки кӯҳистонӣ маъмултар буда, бартарҳои зиёдеро дорост.

Ғиччакхоро бештар аз чӯбҳои тут, зардолу ва чормағз тайёр мекунанд.

Дар Бадахшон намудҳои гуногуни ғиччак вомехурад:

Давлатбекғижак. Ин соз андаке мурӯдшакл буда, чаҳор тор дорад, камончаи он аз чӯби бед ва мӯйнаи камончааш аз думи асп тайёр карда мешавад.

Наҷмонғижак – аз чор тор иборат буда, торғирҳои он оҳанинанд. Камончаи он аз чӯби бед сохта шуда, мӯйнаи он аз мӯйи (қили) думи асп тайёр карда шуда, дарозии сози мазкур он 76 см. Рӯйи косахонаашро бо тахтаи хеле суфтакардаи дарахти зардолу мепӯшонанд.

Ҷонбозғижак – дарозии умумии он 75 см, чортора, аз ду косахона иборат аст. Рӯйи ҳарду косааш бо тахтаи хеле суфташудаи дарахти тут рӯйпуш шудааст. Рӯйи косаи аввал се сӯроҳии калон, рӯйи косаи дуюмаш ҳафт сӯроҳи майда дорад. Камончаи он аз чӯби бед сохта шуда, мӯйнаи он аз мӯйи (қили) думи асп тайёр карда шудааст.

ГИДЖАК относится к группе струнно-смычковых инструментов.

Гиджак изготавливается из абрикосового и орехового деревьев, тутовника. Гиджак состоит из грифа, колков, корпуса покрытого шкурой, из четырех струн, настраиваемых в квинту, смычка. Ноты пишутся в скрипичном ключе. Благодаря своим техническим возможностям широко распро-

странен как солирующий и оркестровый / ансамблевый инструмент.

В таджикской культуре имеют место различные виды гиджака:

двуструнный **гиджаки кухистони**, корпус которого имеет квадратную форму, длина 55-60 см.

В Бадахшане бытуют разновидности гиджаков с названиями **давлатбекгиджак** – четырехструнный инструмент, грушевидный корпус, длина инструмента 85 см; **наджмонгиджак** – четырехструнный с железными колками гиджак длиной 76 см, корпус покрыт хорошо обработанным деревом абрикоса; **чонбозгиджак** – четырехструнный, 75 см длина инструмента, состоит из двух корпусов, покрытых тутовником.

GHIJAK belongs to the group of bow-stringed instruments.

Ghijak is produced from apricot, nut, and mulberry trees. *Ghijak* consists of neck, pins, corpus covered with skin, with four strings tuned in fifth, and bow. Notes are written in a treble clef. It is wide-spread as a soloing / ensemble instrument because of its technical possibilities.

In a Tajik culture, different kinds of *ghijak* take place: two-stringed *ghijaki kuhistoni*, the corpus of which has a square form with the length of 55 – 60 sm.

In Badakhshan, there are the varieties of *ghijaks* with the names – **davlatbekghijak** – four-stringed instrument, pear-formed corpus, the length is 85 sm.; **najmonghijak** – four-stringed *ghijak* with iron pins, the length is 76 sm., corpus is covered with well-processed apricot wood; **chonbozghijak** – four-stringed, the length is 75 sm., consists of two corpuses and is covered with mulberry wood.

ГИЧЧАКИ КЎҲИСТОНӢ (ниг.: Гижжак)

ДАВЛАТБЕКҒИЖАК (ниг.: Гижжак)

ДАРАВ ВА ХИРМАНКЎБӢ Аз чумлаи жанрҳои мавсимӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки дар